

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Gustaf Ramel

Solidariskt skadeståndansvar,
regressrätt och föräldrars strikta
ansvar

JURM 02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Eva Lindell-Frantz

Termin för examen: HT 14

Innehåll

SUMMARY	4
SAMMANFATTNING	5
FÖRORD	6
FÖRKORTNINGAR	7
1 INLEDNING	8
1.1 Presentation av ämnet	8
1.2 Syfte	9
1.3 Frågeställning	9
1.4 Metod och material	9
1.5 Avgränsningar	11
1.6 Disposition	11
2 ALLMÄNT	FEL! BOKMÄRKET ÄR INTE DEFINIERAT.
2.1 Om det solidariska skadeståndet	13
2.2 Olika begrepp	13
2.3 Historik	14
2.3.1 Romersk Lag	14
2.3.2 Strafflagen	14
2.3.3 Skadeståndslagen	16
3 SOLIDARISKT ANSVAR	17
3.1 Samma skada	17
3.2 Jämkning och solidariskt ansvar	18
3.2.1 Bakgrund	18
3.2.2 Jämkning till följd av medvållande	19
3.2.3 Jämkning i övrigt	19
3.2.4 Jämknings effekt på det solidariska skadeståndet	20
3.3 Kommentarer	22
4 PRINCIPALANSVAR	24
4.1 Företags ansvar för anställda	24

4.1.1	Allmänt	24
4.1.2	Regressrätt för principalen	25
4.2	Förälders ansvar för barn	25
4.2.1	Allmänt	25
4.2.2	Samma skadehändelse	26
4.2.3	Jämkning av förälders ansvar	27
4.2.4	Kommentar	27
5	REGRESSRÄTT	29
5.1	Allmänt	29
5.2	Regressrättens bakgrund	29
5.2.1	Regress under Strafflagen	29
5.2.2	Lagstiftning	30
5.3	Viktiga rättsfall	32
5.3.1	NJA 1937 s. 264	32
5.3.2	Praxis sedan 1937	33
5.4	Skälighetsbedömningen	33
5.4.1	Allmänna regler	33
5.4.2	Culpöst ansvar mot strikt ansvar	36
5.4.3	Strikt medansvariga	37
5.5	Företags regressrätt mot anställda	37
5.5.1	Allmänt	37
5.5.2	Arbetstagarens Culpa och arbetsgivaren som skadelidande	38
5.5.3	Övriga omständigheter	39
5.5.4	Flera arbetsgivare för en arbetstagare	40
5.6	Föräldraansvar	40
5.6.1	Allmänt	40
5.6.2	Kommentar	41
6	ANALYS	43
6.1	Jämkat skadestånd och solidariskt ansvar	43
6.2	Den dubbla skälighetsbedömningen	44
6.3	Regressproblem vid föräldraansvar	45
6.3.1	Skälighetsbedömning vid regress mellan föräldrar	45
6.3.2	Förälders regressrätt utanför familjen	46
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	49
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	51

Summary

Joint and several liability has been used in Sweden for a long time when several people are held responsible for damages. Joint and several liability entails that a creditor can demand full compensation from any of the defendants. In order for this rule not to result in absurd consequences, there is an exception where mitigation of damages can lead to several liability instead. However, to what extent a mitigation of damages will lead to several liability is as of yet unclear.

The practice of joint and several liability is intended to protect the creditor. A side-effect of the rule is that the final distribution of the cost of the damages is not decided on in the ruling of the damages claim. Because of this there is a right for a defendant to pursue other obligors called "regress". The final distribution of the cost of the damages is based on what is reasonable. This rule was decided on in a case in 1937. In the same case the court put forth a number of circumstances that could be relevant when considering what is reasonable. The rule has since then not been included in Swedish law even though several commissions has recommended it to be. On top of that the right of regress has only been sparsely touched upon in legal doctrine. As a result of this there is a great uncertainty as to which circumstances are relevant and if the same circumstances apply to all cases.

The one area where the right of regress has been further tested is in the area of principal responsibility. This entails that an employer has a responsibility for the damages caused by his employees and that he only has a limited chance to regress any of his costs against an employee. The specific type of regress that exist with principal responsibility is clearer and does not lend itself to speculation in the same way as other types of regress.

The uncertainty revolving around the rules of joint and several liability and regress has not been all that problematic since insurance companies as a rule prefer not to regress. There is however reason to believe that these subjects can become more relevant when courts start trying cases concerning the new rules on principal parental liability.

In 2010 a new rule on principal parental responsibility for children was added to Swedish law. This new rule evokes many questions. First and foremost the rule includes the new term of damage instance. What this term means is still not completely clear. Another problem arising from the new rule is that it remains unknown what circumstances to consider when it comes to regress between parents. The new rule also results in uncertainty as to what the relation will be between parents of different children who are deemed jointly and severally responsible. Whether these parents can use regress outside of their family is as of yet unknown.

In my analysis I will make suggestions on how the problems that I have identified can be solved and give my opinion on how joint and several liability, regress and principal parental responsibility should be handled.

Sammanfattning

Solidariskt ansvar har under lång tid tillämpats i Svensk lag i fall då flera personer ska svara för ett skadestånd. Det solidariska ansvaret innebär att en skadelidande kan kräva ut hela skadeståndet från endera skadevällaren. För att detta inte ska leda till orimliga slutsatser finns det dock tillfällen vid jämkade skadestånd då det solidariska skadeståndet ej används. I vilka jämningsfall ett skadestånd ej blir solidariskt är dock fortfarande oklart.

Det solidariska ansvaret syftar till att skydda den skadelidande parten men har som bieffekt att domslut i skadeståndsmål inte fattar beslut om den slutgiltiga fördelningen av skadeståndsansvaret. Av denna anledning finns det en regressrätt mellan solidariskt skadeståndsskyldiga. Den slutgiltiga fördelningen av ett solidariskt skadestånd ska ta hänsyn till en skälighetsbedömning. Skälighetsbedömningen och vissa grunder som denna kan bygga på slogs fast i ett rättsfall från 1937. Regressrätt har dock, trots flera utredningar på området, ännu inte reglerats genom lag. Regressrätten har dessutom endast sparsamt behandlats i praxis sedan 1937 och diskussionen i doktrinen har varit begränsad. Detta har lett till att det föreligger stor oklarhet kring vad som är relevant att ta hänsyn till vid en skälighetsbedömning i ett regressfall, samt om samma grunder ska ha relevans i alla fall.

Det område där regressrätten har behandlats mer genomgående inom SkL är på principalansvarets område. En arbetsgivare har en begränsad möjlighet till regressrätt mot en anställd genom SkL 4 kap 1 §. Denna specifika regressrätt har klarlagts klart mer än andra typer av regress.

Problematiken med det i vissa fall bristfälliga regelverket kring solidariskt ansvar och regressansvar har länge inte varit alltför problematisk då försäkringsbolag i regel föredragit att inte regressa. Det finns dock anledning att misstänka att en diskussion kring dessa ämnen kan komma att uppstå till följd av att mål om föräldrars principalansvar börjar tas upp i högre instanser.

År 2010 infördes en regel i SkL som gjorde föräldrar strikt ansvariga för deras barns skadestånd. Denna regel ger upphov till många nya frågeställningar. Först och främst infördes den nya termen skadehändelser. Betydelsen av termen är i viss mån oklar. Det är också oklart hur skälighetsbedömningen vid regressmål mellan föräldrar ska te sig. Det kan också uppstå oklara regressrättsliga situationer om barn begår brott i grupp och föräldrar till flera olika barn därmed blir skyldiga att betala skadestånd. Vilken relation dessa föräldrar har gentemot varandra är ännu i princip outforskat.

I min analys ger jag förslag på hur de problem jag identifierat borde lösas och hur jag anser att det solidariska skadeståndet, regressrätten och föräldrars principalansvar borde tillämpas.

Förord

Först och främst vill jag tacka min handledare som hjälpt mig genomföra en uppgift som från början verkade ouppnåelig.

Jag vill även tacka min familj och min underbara flickvän Paulina som stöttat mig genom hela detta arbete och som inte tappade tron på mig även när jag själv var nära att ge upp.

Slutligen vill jag tacka alla som stått ut under ett halvår av konstanta diskussioner om solidariskt ansvar och regressrätt. Det kan inte ha varit lätt och jag är tacksam över att mina vänner fortfarande anser mig vara värd att umgås med. Främst häribland skall nämnas alla vänner i Bermuda och Niclas Rafstedt.

Förkortningar

SkL	Skadeståndslagen
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätt
NJA	Nytt juridiskt arkiv
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning
JT	Juridisk Tidskrift
HB	Handelsbalken
MB	Miljöbalken
ABL	Aktiebolagslagen
SL	Strafflagen
TSL	Trafikskadelagen

1 Inledning

1.1 Presentation av ämnet

När flera personer är gemensamt ansvariga för att ha orsakat en skada leder detta till många intressanta och svårlösta rättsliga frågor. Till skillnad från när det bara finns en skadevållare krävs det vid solidariskt skadestånd regler för hur var och en av de skadevållande ska svara inte bara mot den skadelidande utan också gentemot varandra. Detta beror på att det annars kan bli en mycket orättvis fördelning av skadeståndet mellan de skadevållande. Principer om en rättvis fördelning av ansvaret mellan de skadevållande måste vägas mot principer om den skadelidandes rätt till ersättning.

I svensk rätt används principen om solidariskt ansvar för att tillvarata intresset hos den som åsamkats en skada. Detta innebär att alla skadevållare kan krävas på hela skadeståndsbeloppet. Detta är en rimlig regel, men den leder även till ett ibland svårtytt regelverk. När ett solidariskt skadestånd inte borde föreligga och hur de solidariskt ansvariga slutgiltigt ska fördela skadeståndsansvaret är frågor som inte alltid är enkla att svara på.

Reglerna kring solidariskt skadeståndsansvar och regressrätt går hand i hand men trots detta har regressrätten ännu inte införts i lag. Istället bygger det på en begränsad mängd rättsfall och på utredningar som inte resulterat i lagstiftning. Till följd av detta är regressrätten fortfarande svårtydd och det finns områden där hur regressrätten ska tillämpas som ej är fastslaget.

Många områden inom skadeståndsrätten bygger på solidariskt skadeståndsansvar och därmed aktualiseras även regressrätten. Speciallagar har ofta egna regler för hur flerhetsfall ska hanteras. Detta gäller dock inte för principalansvaret och föräldraansvaret som ryms inom SkL. För dessa typer av ansvar gäller de allmänna reglerna om regress och solidariskt ansvar i väldigt stor utsträckning. Detta har inte alltid lett till en tydlig tillämpning av framförallt regressreglerna.

Principalansvaret ger en arbetsgivare en skyldighet att svara för skador som orsakats av en av hans anställda. Detta ansvar är i praktiken ett solidariskt ansvar med kraftigt inskränkt regressrätt från företagets sida.

Genom införandet av 3 kap 5 § i SkL skapades en ny grund då föräldrar ansvarar för sina barn. Denna regel bygger på den nya termen skadehändelse vars betydelse ännu är oklar. Dessutom saknas det information om hur regressrätten ska tillämpas på vissa av de situationer som kan uppstå till följd av regeln. Det strikta föräldraansvaret har ännu inte prövats i HD och diskussionen inom doktrinen kring regelns tolkning har i stort uteblivit.

1.2 Syfte

Denna uppsats syftar till att utforska regressrätten och det solidariska ansvaret inom SkL. I uppsatsen redogörs således dels för innebörden av det solidariska ansvaret, dels för hur regressrätten tillämpas inom svensk rätt.

Syftet är även att ge en djupare förståelse för det solidariska ansvaret och regressrätten samt att ta ställning till vissa ännu omtvistade principer. Uppsatsen ska även analysera ännu obelysta frågor kring det strikta föräldraansvarets tillämpning.

1.3 Frågeställning

För att uppnå syftet kommer uppsatsen i första hand besvara ett antal generella frågeställningar för att sedan kunna fokusera på de områden där rättsläget är oklart.

De generella frågor som denna uppsats vill besvara är:

- Vad är det solidariska skadeståndet i SkL och i vilka fall ska det tillämpas? Hur skiljer sig tillämpningen vid olika typer av specialregler såsom principalansvaret och föräldrar principalansvar?
- Vad krävs för att en solidariskt skadeståndsskyldig ska kunna rikta regresskrav mot andra solidariskt ansvariga?

Genom att svara på de generella frågorna uppstår en möjlighet att besvara och analysera mer specifika frågor:

- I vilka fall hindrar en jämkning av skadeståndet solidariskt skadeståndsansvar.
- I vilken mån kan en skälighetsbedömning vid jämkning i ett skadeståndsmål ta hänsyn till samma förutsättningar som en skälighetsbedömning vid ett regressmål.
- Vad ska en skälighetsbedömning grundas på när en förälder för en regresstalan mot en annan förälder
- Kan en regresstalan vid föräldraansvar föras mot annan än eget barn.

1.4 Metod och material

Denna uppsats kommer använda sig av rättsdogmatisk metod vid tolkning av gällande rätt. Detta innebär att en analys av vad som är att anse som

gällande rätt grundar sig på lagtext, förarbeten, rättspraxis och doktrin i fallande ordning.¹

Uppsatsen kommer i stora delar att vara deskriptiv. Avsikten är att ge läsaren en förståelse för ämnet som diskuteras och därigenom skapa underlag för de analyser som presenteras.

Analysen kommer ske genom att kritiskt granska rättskällorna i syfte att dra egna slutsatser kring hur rätten borde tillämpas.

Lagtexten är den rättskälla som väger tyngst vid en rättsdogmatisk bedömning. Då denna uppsats bygger på reglerna i SkL kommer denna lagen att vara utgångspunkten för min framställning.

Näst tyngst väger förarbetena. Av naturliga skäl kommer förarbetena till SkL att ha stor betydelse vid bedömningen av främst det allmänna solidariska ansvaret och principalansvaret.

Då regressrätten inte infördes i lagen i samband med SkL finns det anledning att vid analysen av denna inte lägga lika mycket vikt vid lagens förarbeten. Regressrätten kommer därmed tolkas med stöd av flera olika förarbeten som ämnat att införa den i lagen. Utredningen kommer även lägga större vikt på rättspraxis och doktrin då det finns anledning att inte ge förarbeten lika stort utrymme när de inte resulterat i lag. Vid analysen av föräldraansvaret kommer stor vikt läggas vid det förarbete som föranledde regeln. På detta område kommer en mycket stor vikt läggas vid förarbetet då det saknas relevant praxis och då doktrinen rörande lagens praktiska tillämpning är begränsad.

Rättspraxis kommer att ha stor inverkan på bedömningen av framförallt regressregeln då denna endast är reglerad i praxis. Även på det allmänna solidariska ansvarets område och vad gäller principalansvaret kommer praxis att väga tungt. Vid föräldraansvar kommer viss hänsyn tas till vissa hovrättsdomar och tingsrättsdomar, men då dessa fortfarande har en spretig tillämpning av lagen kommer deras bedömningar att granskas kritiskt och kommer bedömas på liknande sätt som doktrin på området.

Slutligen kommer doktrin att spela en stor roll i detta arbete, dock främst som en tolkning av ovanstående rättskällor. Främst kommer Dufwas doktorsavhandling att användas då denna trots att den vid det här laget får ses som gammal fortfarande är det mest heltäckande arbetet rörande solidariskt skadeståndsansvar och regressrätt. Vid sidan av Dufwa kommer framförallt Hellner och Radetzki's bok *Skadeståndsrätt* och Bengtsson och Strömbäcks bok *Skadeståndslagen, en kommentar m.m.* att ges stort utrymme då de får anses vara de mest inflytelserika verken på skadeståndsrättens område.

Uppsatsen är skriven för att förstås av en student på juristprogrammet som saknar specialkunskap på skadeståndsrättens område.

¹ Sandgren, s. 36 ff.

1.5 Avgränsningar

Uppsatsen kommer inte att diskutera vilka grunder som måste föreligga för att ett medvållande ska uppstå.

Uppsatsen kommer inte heller i närmare mån diskutera andra jämningsmöjligheter vid skadestånd än den allmänna jämningsregeln i 6 kap 2 § då analysen av jämningsregeln syftar till att göra en jämförelse med jämkning inom regressrätten.

Arbetet kommer i stor utsträckning fokusera på SkL och kommer därmed inte gå in på övrig skadeståndslagstiftning i annan mån än som jämföranden eller exempel.

Uppsatsen kommer inte heller behandla beräkningen av skadestånd.

Denna uppsats kommer att diskutera det nya föräldraansvar som införts genom lagändringen i 3 kap 5 § SkL men kommer dock inte att beröra det ansvar som förälder haft inom tidigare lagstiftning till följd av försummelse och bristande tillsyn.

1.6 Disposition

Denna uppsats inleds med ett kapitel om den allmänna bakgrunden till det solidariska ansvaret. Kapitlet syftar till att ge en djupare förståelse för behovet av regler vid skadeståndsfall med flera skadevållare, samt ge en allmän uppfattning om hur det solidariska skadeståndet kom att tillämpas i svensk rätt.

Härefter går jag igenom det allmänna solidariska skadeståndsansvarets nuvarande tillämpning i svensk rätt. Detta kapitel inleds med en redogörelse för begreppet ”samma skada” som är ett unikt uttryck i svensk lagstiftning. Därefter behandlas vissa av de jämningsmöjligheter som föreligger vid skadestånd då dessa utesluter möjligheten till skadestånd. Här berörs även innebörden av delat ansvar då jämkning av någondera av skadevållarnas ansvar aktualiseras. Kapitlet avslutas med en analys av varför jämkning utesluter solidariskt ansvar och om det finns anledning att betvivla att denna regel är helt fastslagen i svensk rätt.

Kapitel fyra behandlar de specifika tillämpningarna av solidariskt skadeståndsansvar som föreligger vid principalansvar. Kapitlet är uppdelat i två delar för att på ett tydligt sätt förklara vad som gäller för vardera området. Jag har också medvetet försökt dela upp materialet så att allt som rör regress tas upp i kapitel fem.

Första delen i kapitel fyra beskriver arbetsgivares principalansvar. Denna del behandlar kortfattat principalansvaret och nämner att det finns en

regressmöjlighet baserad på arbetstagarens culpösa eller uppsåtliga beteende.

Den andra delen av kapitel fyra beskriver föräldraansvaret. I denna del redogörs för vad föräldraansvaret innebär. Här diskuteras innebörden av "samma skadehändelse" och reglerna kring maxbeloppet som en förälder kan tvingas utge analyseras. Jag beskriver även jämkningsmöjligheter till följd av SkL 3 kap 6 då detta i viss mån kan tänkas inverka på den slutgiltiga skadeståndsfördelningen vid regressmål.

Därefter behandlas regressrätten i kapitel fem. Detta kapitel inleds med en genomgång av regressrättens bakgrund. Detta är nödvändigt då regressrättens enbart bygger på praxis och förarbeten och saknar stöd i lag. Därefter går jag igenom regressrättens grunder och hur en slutgiltig fördelning av skadeståndsansvar kan se ut. Denna genomgång sammanfattar vilka regler som allmänt gäller för solidariskt skadeståndsansvar men kommer även att belysa vissa av de oklarheter som finns vid regressrätt. Härefter görs en analys avseende när olika former av regressrätt (såväl vid allmänt solidariskt ansvar, principalansvar och föräldraansvar) saknar tydliga regler och därmed inte är förutsägbar.

I mitt sista kapitel presenterar jag lösningar på de problem som belysts i uppsatsen. I kapitlet presenteras även min tolkning av vad som är gällande rätt och en analys av hur rättsläget kan bli tydligare.

2 Allmänt

2.1 Om det solidariska skadeståndsansvaret

I syfte att öka borgenärsskyddet i svensk rätt finns det regler om kollektivt ansvar i skadeståndsfrågor. Detta gäller då flera personer (både fysiska och juridiska) gemensamt ansvarar för en skadehändelse. I dessa fall ges borgenärer rätt att inkräva full betalning från varje enskild skadeståndsskyldig, vilket ger en ökad möjlighet att kunna driva in skadeståndsbeloppet.

Regler om solidariskt skadeståndsansvar finns att hitta bl.a. i specifika paragrafer i ABL², HB³ och MB⁴, och finns även som en allmän regel i SkL 6 kap 4 §. Slutligen kan ett solidariskt ansvar alltid uppstå genom avtal.

Reglerna kring när ett solidariskt ansvar uppstår är inte helt klara och praxisen på området är mycket begränsad. Det kan därmed vara svårt att i vissa situationer avgöra om det föreligger ett solidariskt ansvar. För att inte enskilda gäldenärer ska drabbas orimligt hårt av dessa regler ges den gäldenär som betalat skulden en regressrätt gentemot sina medgäldenärer.⁵ Denna regressrätt grundar sig på en regel i SkBrL 2§ 1st. Regressen vid skadestånd har dock utvecklats i en separat riktning från den i SkBrL.⁶ Regressrätten ger den som svarat för en för stor del av en skuld rätt att kräva ut lika delar av skulden från varje medgäldenär.

I vissa fall döms inte solidariskt skadestånd ut om en eller flera gäldenärer får sitt skadeståndsansvar jämkat. Dessutom kan en jämkning i en talan om regress leda till att skadeståndsansvaret fördelas olika. Detta då de enskildas ansvar för skadehändelsen av olika anledningar kan anses vara olika stort.⁷

Om ett skadeståndsansvar kan jämkas kan detta leda både till att ett solidariskt skadestånd ej går att döma ut, men även att ett redan utdömt solidariskt skadestånd kan drabba olika gäldenärer olika hårt. Vad de olika jämkningarna går ut på och i vilken mån de skiljer sig åt kommer att utforskas senare i denna uppsats.

2.2 Olika begrepp

I den svenska litteraturen och lagstiftningen används flera olika snarlika begrepp för att beskriva situationer då flera personer ska ansvara för ett

² ABL 13kap 17§, ABL 12 kap 6§

³ HB 10 kap 11 §

⁴ MB 10 kap 6-7 §§ samt 32 kap 8 §

⁵ Se 5 kap nedan

⁶ Se 5 kap nedan

⁷ Se 5 kap nedan

skadestånd tillsammans. Som utgångspunkt finns det två olika betydelser som måste tydliggöras.

Delat ansvar betyder att två eller fler rättssubjekt som tillsammans orsakat en skada har blivit ålagda att betala varsin del av skadeståndet. Detta innebär att var och en får ett utsatt belopp att betala. Den enes betalning påverkar dock inte den andres.

Solidariskt ansvar betyder istället att de olika skadeståndsskyldiga parterna ska ersätta ett belopp tillsammans och att varje part kan krävas till beloppets fulla värde.⁸

Gemensamt ansvar används för att beskriva båda de ovannämnda situationerna och är ett mer allmänt hållet begrepp.

Det bör också nämnas att solidariskt ansvar i äldre lagtext uttryckts som att flera ska svara ”en för alla och alla för en”.⁹

Till detta måste även tilläggas att dessa uttryck inte alltid används korrekt även inom litteratur och förarbeten. Till följd av denna begreppsförvirring kan det ibland vara svårt att veta vilken typ av ansvar som åsyftas.

2.3 Historik

2.3.1 Romersk Lag

Redan i antikens Rom fanns ett utvecklat system för när skadestånd kunde dömas ut till följd av icke brottsliga gärningar. Denna lag kallas Lex Aquilia och den slog fast att skadestånd skulle resultera vid alla fall av uppsåt eller vårdslöshet.¹⁰ Då man utgick ifrån att den som förorsakat en skada också blev skyldig att betala skadestånd är det också oundvikligt att det existerade regler rörande delat och/eller solidariskt skadeståndsansvar. Forskningen på detta område har dock inte kommit fram till hur romarna hanterade skadestånd i fall där skadan orsakats av mer än ett rättssubjekt. Istället tvistas det fortfarande om i vilken mån de använde delat eller solidariskt skadestånd i första hand. Det råder också viss tvekan kring huruvida regresstalan mellan skadeståndsansvariga varit tillåtet men enligt Dufwa verkar de flesta forskare sälla sig till tanken att regresstalan inte kunde föras.¹¹

2.3.2 Strafflagen

Skadestånd blev en central del i svensk lagstiftning genom 1864 års Strafflag. Strafflagens 6 kap ägnas åt skadestånd som skall betalas ut i de fall då skada uppstått till följd av brott, oavsett om brottet begåtts uppsåtligt eller ej. I

⁸ Dufwa II, s. 1433 ff.

⁹ SL 6 kap 5 §, SkBrL 1 kap 2 §

¹⁰ Hellner & Radetzki s. 32

¹¹ Dufwa I s. 104 ff.

tidigare regler (1734 års lag) användes genomgående ett system baserat på att betala bot då brott begicks.

Skadestånd omnämndes även i vissa fall i äldre lag men det var först i 1864 års lag som botsystemet togs bort och skadestånd blev en tydlig huvudregel. Anledningen till varför dessa regler placerades i Strafflagen och inte i en civilrättslig lagstiftning torde bero på att de förslag på en allmän civilrättslig lag som framfördes under samma tidsperiod inte ledde fram till lagstiftning. Då strafflagen lyckades drivas igenom placerades därmed skadestandsreglerna där¹². Om reglerna var tänkta att tillämpas även på det civilrättsliga området är svårt att uttala sig om. Vare sig det var tanken eller inte blev dock resultatet av lagstiftningen att skadestandsreglerna även började användas utanför straffrätten.¹³

I SL 6 kap 5 § anges att då flera brottslingar har att svara för samma skada ska de svara för denna skada en för alla och alla för en. Detta är den första formulering i svensk rätt som rör idén om solidariskt skadestånd. Att skadeståndet inte skall uppgå endast till den kvotdel som varje brottsling kan anses svara för ger uttryck för samma synsätt som idag framkommer i Skl 6 kap 4 §.

Då Strafflagen inte kunde tillämpas på skador som uppkommit till följd av annat än brott skapades det ett separat system för skadestånd i andra sammanhang genom analoga tolkningar av strafflagen. Det är dock oklart i vilken utsträckning skadestånd användes inom civilrätten under slutet på 1800-talet.

I Europa fick idén om ett civilrättsligt skadestandsansvar baserat på antingen culpa eller dolus allmän spridning under 1800-talet. Till skillnad från tidigare idéer då en bot enbart kunde utdömas i samband med brott skapade detta åskådningssätt en helt ny rättsordning som byggde på tanken att någon kunde vara ansvarig även för sådana handlingar som inte var brottsliga.

Under tidigt 1900-tal tillämpades culparegeln även i civilmål och därmed utvecklades tillämpningen av regeln, genom i första hand praxis och i andra hand lagar som reglerade specifika skadehändelser eller förhållandet mellan skadestånd och försäkring.¹⁴ Skadestandsrätten på det utomobligatoriska området fortsatte dock att till stora delar vara oreglerad fram tills 1972.

När det kommer till solidariskt ansvar har detta lett till flera prejudicerande fall där solidariskt ansvar inom svensk rätt specificeras. Det är intressant att konstatera att domstolarna i många fall anser sig ha vitt tolkningsutrymme vid äldre skadeståndsmål och har därmed varit väldigt aktiva i utvecklingen av dagens regler. Ett exempel på detta är fallet NJA 1937 s. 264. Då frågan om regressrätt mellan solidariskt ansvariga togs upp i målet beslutade domstolen att inte tillämpa en analog tolkning av skuldebrevslagens 2 § (här bör påpekas att språkbruket i de relevanta delarna av SkbrL och Strafflagen var mycket

¹² Hellner & Radetzki s.30

¹³ Se nedan

¹⁴ Hellner & Radetzki s.34

likt) utan valde istället att med hänvisning till icke specificerade allmänna rättsgrundsatser minska en skadevållares ansvar för det solidariska skadeståndet.¹⁵ Detta fall och andra liknande kommer diskuteras ingående nedan. Dessa fall ledde till en rättsutveckling i stort sett fri från lagstiftares inverkan vilket inte är vanligt i Sverige.

2.3.3 Skadeståndslagen

I och med att Skadeståndslagen infördes 1972 fick Sverige äntligen en lag som reglerade skadeståndsansvaret på det civilrättsliga området. Detta innebar också att Strafflagens slutligen blev rent historisk (tidigare hade allt utom 6 kapitlet ersatts genom införandet av Brottsbalken).

Solidariskt ansvar regleras i SkL 6 kap 4§ (tidigare 5 kap 6§ fram tills 1972, och 6 kap 3§ fram tills 2001). Lagtexten gör klart att ”Ska två eller flera ersätta samma skada, svarar de solidariskt för skadeståndet”. Vid en jämförelse med Strafflagens bestämmelse i 6 kap 5§ är det intressant att konstatera att trots att språkbruket har moderniserats har inte innehållet i lagen ändrats överhuvudtaget. Dock har betydelsen av regeln utvecklats och innebörden av dagens regel går långt utöver vad som kunde uttolkas ur Strafflagen.

¹⁵ NJA 1937 s. 264

3 Solidariskt ansvar

3.1 Samma skada

För att solidariskt skadestånd ska föreligga måste mer än en skadevällare ha orsakat samma skada. Det är värt att påpeka att uttrycket ”samma skada” inte ska blandas ihop med uttrycket ”samma skadetillfälle” som används vid föräldrars ansvar för deras barns skadestånd.¹⁶

Den allmänna uppfattningen om betydelsen av samma skada sker utifrån ett motsatsförhållande. Detta innebär att så länge som skadan som en skadelidande åsamkas kan delas upp föreligger inte solidariskt ansvar.¹⁷

När en skada är uppdelbar är inte alltid lätt att förstå. Ett väldigt tydligt exempel på en odelbar skada är när två personer tillsammans tänder eld på en lokal. Det kommer i den situationen att vara omöjligt att klargöra vilken skada som orsakats av vardera personen och därmed kommer de att bli solidariskt ansvariga för skadan i dess helhet.

Som motsats kan man föreställa sig att en person tänder eld på en lokal alltmedan den andra tänder eld på en annan lokal i närheten. I denna situation kommer det att vara två olika skador vilket leder till att varje skadevällare ansvarar för den skada de själva orsakat.

Det blir dock svårare när flera personer gjort olika saker som leder till samma skada. Som exempel kan ges när två personer misshandlar någon genom att den ena bryter offrets arm och den andra endast slår personen en gång. Här blir frågan om samma skada ska hänvisa till de ekonomiska eller de fysiska förhållandena av skadeståndet. Med andra ord är det otydligt om de som ansvarar solidariskt ska svara för samma skadegärning (dvs. vardera personens del i misshandeln) eller för samma skadestånd.

I förarbetena till Skadeståndslagen framgår att det inte fanns någon tydlig definition av vilken av dessa situationer som ”samma skada” hänvisar till. Det uttrycks dock en tanke från departementschefen om att samma skada är tänkt att syfta till samma skadestånd.¹⁸ Detta framfördes som ett argument för varför det inte behövdes en specifik regel om undantag från det solidariska ansvaret.¹⁹ Lagrådet ansåg dock att detta resonemang inte var tillräckligt tydligt och förespråkade en uttrycklig regel om undantag från det solidariska ansvaret.²⁰

Då en undantagsregel infördes är det svårt att veta hur mycket vikt som bör läggas vid departementschefens resonemang kring samma skada. Något som talar mot tolkningen att ”samma skada” skulle vara synonymt med ”samma

¹⁶ SkL 3 kap 5 §

¹⁷ Jfr Hellner & Radetzki s. 227 och Bengtsson & Strömbäck s. 425

¹⁸ Prop. 1972:5 s. 591

¹⁹ Mer om detta nedan i 3.2 och 6.3

²⁰ Prop. 1972:5 s. 644

skadestånd” är att lagstiftaren i sådant fall torde ha använt det mer vedertagna uttrycket istället.

Det verkar dock inte finnas någon diskussion kring uttrycket samma skada och denna brist på kontrovers leder mig att tro att samma skada var menad att betyda och har tolkats som en rent ekonomisk fråga och därmed synonymt till uttrycket samma skadestånd.

3.2 Jämkning och solidariskt ansvar

3.2.1 Bakgrund

I SkL 6 kap 4 § där huvudregeln om solidariskt ansvar beskrivs finns även ett undantag. I slutet på paragrafen står det att solidariskt ansvar föreligger ”i den mån ej annat följer av att begränsning gäller i den skadeståndsskyldighet som åvilar någon av dem”.

Undantaget innebär att ett solidariskt skadeståndsansvar vanligtvis inte döms ut då någon av de ansvariga fått sin skadeståndsskyldighet förminskad genom jämkning. Detta undantag är dock inte alltid tillämpligt. Som kommer att framgå i detta kapitel finns det möjlighet att sättas ner ett ansvar utan att detta resulterar i att det skadestånd som ska betalas ut är solidariskt.

Det kan diskuteras om denna undantagsregel tillför någonting överhuvudtaget. Det går till exempel att argumentera för att det är en självklarhet att två personer inte kan ansvara solidariskt för olika skadestånd. Ett solidariskt ansvar innebär trots allt att skadeståndet inte är uppdelbart på endera parten.

Vid skapandet av Skadeståndslagen togs denna problematik upp i förarbetena. Departementschefen var av åsikten att regeln inte behövdes och detta motiverades med att ett jämkat skadestånd inte längre är att se som samma skada. Då det inte var samma skada ansåg han inte att det behövdes ett uttryckligt undantag från regeln om solidariskt ansvar. Lagrådet ansåg dock att ett undantag borde föras in i lagtexten då de inte ansåg att regeln var tillräckligt tydlig utan ett sådant förtydligande.²¹

Departementschefen förde vidare ett utförligt resonemang kring hur situationer rörande jämkat skadestånd skulle påverka det solidariska skadeståndet.²² Lagrådet instämde i denna analys.

Det är framförallt två olika situationer som departementschefen diskuterar. De fall då skadestånd jämkas på grund av den skadelidandes medvållande, och de fall då det jämkas på grund av förhållanden på den skadevållandes sida. Den senare av dessa situationer är mycket problematiskt och leder till många svåra frågor kring det solidariska skadeståndet.

²¹ Prop 1972:5 s. 645

²² Prop 1972:5 s. 589 ff. Dessa situationer diskuteras nedan under 3.2.2 och 3.3.3

3.2.2 Jämkning till följd av medvållande

Om den skadelidande i någon mån bidragit till att orsaka en skada kan skadeståndsskyldigheten för de skadevållande minskas genom en jämkning av skadeståndet.²³ Detta kan till exempel ske om en person på cykel kör mot rött ljus och blir påkörd av en bil. Ett annat exempel kan vara om någon tänder eld på ett hus och ägaren till huset väntar en oskäligt lång tid att ringa brandkåren efter att han upptäckt vad som skett.

3.2.3 Jämkning på den skadevållandes sida

Jämkning av skadeståndet kan också ske på grund av förhållanden på den skadevållandes sida. En jämkning kan åberopas med stöd i flera olika regler. Jämkning kan till exempel ske till följd av den skadevållandes ålder²⁴ eller på grund av en allvarlig psykisk störning.²⁵ Vid principalansvar kan skadeståndet jämkas om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringsmöjlighet.²⁶ Denna uppsats kommer dock fokusera på den allmänna jämningsregeln SkL 6 kap 2 §. Denna regel tillåter jämkning av ett skadeståndsansvar om det är oskäligt betungande på grund av den skadevållandes ekonomiska förutsättningar. Denna bedömning tar även hänsyn till den skadelidandes behov av ersättning och övriga omständigheter. Denna regel är särskilt relevant då en skälighetsbedömning enligt dessa regler kan tänkas likna en skälighetsbedömning i regressmål.²⁷

En jämkning enligt 6 kap 2 § ska i första hand ta hänsyn till i vilken mån det är möjligt för den skadevållande att utge betalning av skadan. För att beloppet ska kunna jämkas måste en utbetalning avsevärt minska den betalningsskyldiges levnadsstandard mer än personer normalt kan krävas att göra²⁸. Det kan också tas hänsyn till den skyldiges möjlighet att återanpassa sig till samhället²⁹ eller om skadeståndsansvaret kan påverka andra som är närstående till den skyldige³⁰. Hänsyn tas också till den skadelidandes behov av ersättning. I personskadefall krävs som exempel mer för en jämkning än vad som krävs för en sakskada. Huruvida skadehandlingen var av en allvarlig art och om det begåtts uppsåtligt spelar också roll i bedömningen. Som huvudregel tillåts inte jämkning i sådana fall men man kan göra ett undantag om betalningsskyldigheten allvarligt skulle äventyra den ansvariges återanpassning till samhället.³¹ Det finns dock de inom doktrinen som förespråkar ett system där skadestånd aldrig ska kunna jämkas om brottet är tillräckligt allvarligt³²

²³ SkL 6 kap 1 §

²⁴ SkL 2 kap 4 §

²⁵ SkL 2 kap 5 §

²⁶ SkL 3 kap 6 §

²⁷ Mer om detta nedan i kap 5.3.3 och 6.2

²⁸ NJA 1987 s. 386

²⁹ NJA 1993 s. 727

³⁰ NJA 1986 s. 193

³¹ Bengtsson

³² Kleineman, JT 1993-94 s. 789 ff. Jfr Hellner & Radetzki s. 397 f.

Det bör också nämnas att HD i ett fall från 1992 diskuterade möjligheten att jämka skadestånd vid uppsåtlig brottslighet som hade lett till personlig vinning för de skadevållande. I detta fall konstaterade HD att på grund av att brottsligheten begåtts uppsåtligt och yrkesmässigt i syfte att berika skadevållarna skulle det vara orimligt att jämka skadeståndet då dess storlek torde motsvara den vinning som de skadevållande haft. I denna typ av situationer menar HD att det endast skulle vara i rena undantagsfall som ett skadestånd kan jämkas.³³

3.2.4 Jämknings effekt på det solidariska skadeståndet

I de fall då skadeståndet sätts ned till följd av medvållande från den skadelidande bör enligt förarbetena solidariskt ansvar fortfarande föreligga. Förklaringen till detta är att om skadeståndsansvaret sätts ner för flera skadevållare på grund av den skadelidandes vållande bör den skadelidande inte kunna kumulera beloppen från de skadevållande i syfte att uppnå full ersättning.³⁴

För att förtydliga kan man tänka sig en situation då två skadevållare, A och B, åtalas för att ha orsakat en skada på ett hus tillhörande C till ett värde av 1 000 000 kr. I vanliga fall skulle ett solidariskt ansvar dömas ut till det fulla beloppet 1 000 000 vilket C hade kunnat kräva av den han ville. Om C:s medvållande istället leder till att skadeståndet jämkas ned till 500 000 kr och detta i sin tur leder till att skadeståndet ej längre är solidariskt, skulle C kunna vända sig gentemot vardera A och B för att kräva in 500 000 kr från dem var och därmed få täckning för hela skadan om 1 000 000 kr. Detta går tydligt emot syftet med att jämka skadeståndet på grund av medvållande och därmed bör inte denna jämkningsform leda till att det solidariska ansvaret försvinner.

En diskussion som skulle kunna föras är hur man bedömer värdet på medvållandet. Då det solidariska ansvaret inte upphör till följd av medvållandet verkar det rimligt att den skadelidandes vållande ställs i proportion till de skadevållandes sammantagna ansvar. En uppdelning där en domstol konstaterar att halva ansvaret ligger på den skadelidande och det andra på de skadevållande bör rimligtvis leda till en halvering av skadeståndet då detta hade lett till att halva värdet på skadan kan ersättas.

I fall där skadestånd jämkas på grund av förhållanden på den skadevållandes sida är syftet med jämkningen att hjälpa den skadevållande. Beloppet som en person blir skyldig att betala ut är det som domstolen anser vara skäligt för den personen att betala. I dessa fall finns det ingen anledning att försöka minska den skadelidandes ersättning mer än vad som är nödvändigt. Därmed finns det skäl som motiverar att ett skadestånd som jämkas enligt 6 kap 2 § SkL inte ska vara solidariskt då detta hade minskat den skadelidandes möjlighet att kumulera skadeståndsbeloppen.

³³ NJA 1992 s. 660

³⁴ Prop 1972:5 s 589 f.

För att förtydliga detta kan man tänka sig samma situation som tidigare med det nedbrända huset. I detta fall har dock C inte bidragit till skadan i någon mån vilket leder till att A och B som grund ska ersätta 1 000 000 kr. Det framkommer dock att branden inte varit planerad och att A har en såpass dålig ekonomi att hans ansvar jämkas ner till 100 000 kr. B i sin tur har en ännu sämre ekonomi och anses inte kunna betala mer än 50 000 kr i skadestånd. I ett sådant fall skulle ett solidariskt skadestånd innebära att C endast kan kräva en sammantagen summa om 100 000 kr då man inte kan kumulera de två skadestånden om det gäller ett solidariskt skadestånd. Detta innebär att i syfte att maximera den skadelidandes ersättning skall skadeståndet inte vara solidariskt då skadevållares ersättningsskyldighet sätts ned till följd av något annat än medvållande.³⁵

Det är dock inte nödvändigt att detta alltid är fallet. Lagtexten uttrycker att solidariskt skadestånd föreligger om ”ej annat följer av att begränsning gäller i den skadeståndsskyldighet som åligger någon av dem”.³⁶ Orden *om ej annat följer* tyder på att de kan finnas situationer då jämkat skadestånd inte leder till att solidariskt skadestånd är uteslutet. Detta är som redan nämnts fallet vid en jämkning på grund av den skadelidandes medvållande, men det är inte uteslutet att det även kan gälla vid andra fall.

Denna tanke verkar Hovrätten haft i fallet NJA 1993 s. 727 då de dömde tre skadeståndsskyldiga att solidariskt ersätta ett jämkat belopp på 450 000 kr. HD ändrade dock i beslutet och ålade två av de åtalade att ersätta vardera 150 000 kr och den tredje att betala 100 000 kr. Beslutet motiveras endast med en hänvisning till förarbetena i allmänhet och ger ingen vidare förklaring till varför skadeståndet inte längre var solidariskt.

Frågan som uppstår är då huruvida HDs beslut grundade sig på tanken att inga jämkade skadestånd på den skadevållandes sida någonsin kan bli solidariska, eller om det berodde på någonting annat. Att hovrättens bedömning inte stämde väl överens med förarbetena är dock tydligt då dessa som ett exempel för när solidariskt skadestånd inte ska föreligga beskriver ett fall som är mycket likt.³⁷

Dufwa, tolkade SkLs förarbeten som att ett skadestånd där flera skadevållares ansvar jämkas kan leda till tre situationer. Att skadeståndet jämkas ner till ett belopp där de skadevållandes sammantagna skadeståndsskyldighet understiger skadans värde. Att skadan endast jämkas för en av de skadeståndsskyldiga. Samt att skadan jämkas för båda skadevållarna men till ett belopp som sammantaget överstiger värdet på skadan.

I den första situationen föreligger samma förutsättningar som i fallet ovan. I dessa fall anser han att skadeståndet ska vara delat. Dufwas bedömning stämmer väl överens med HDs dom vilken kom ut samma år som hans doktorsavhandling.

³⁵ Prop 1972:5 s. 590 f.

³⁶ SkL 6 kap 4 §

³⁷ Prop. 1972:5 s. 644, I exempelfallet jämkas två skadevållares ansvar ner till 50 % av det fulla skadeståndsbeloppet.

I den andra situationen man tänka sig att A och B orsakar en skada för 10 000 kr. Bs skadestånd jämkas dock ned till 4 000 medan A svarar för hela skadan. I detta fall kan skadeståndet inte kumuleras då det hade lett till att den skadelidande får en högre ersättning än vad hans skada uppgick till.³⁸ I detta fall föreslår Dufwa att skadeståndet ska vara solidariskt upp till det jämkade beloppet. Detta betyder alltså att A och B svarar solidariskt för 4 000 kr, och att A svarar ensamt för 6 000 kr. För A blir ansvaret delat medan det är solidariskt för B.

I det tredje fallet skulle A och B i exemplet ovan istället svara för 7 000 kr (A) och 6 000 kr (B). Ersättningen ska fortfarande inte kumuleras då den överstiger skadans värde. Dufwa föreslår här en likadan fördelning som i exemplet ovan där A B svarar solidariskt för 6 000 kr och A själv svarar för 1 000 kr.³⁹

Dufwa ansåg dock att lagen var opraktisk. Han förespråkade en större frihet för domstolar att döma ut delat skadestånd genom en ny lagregel. Denna regel var tänkt att fungera som en undantagsregel till det solidariska ansvaret om särskilda skäl talade för detta.⁴⁰

3.3 Kommentarer

Det finns anledning att diskutera de problem som uppstår då det solidariska ansvaret kvarstår efter en jämkning av ett skadestånd. I de tre fall som Dufwa presenterar anser han att det solidariska skadeståndet i viss mån ska finnas kvar i de två senare. Detta är problematiskt av flera anledningar.

Först och främst kan ett solidariskt ansvar i kombination med en jämkning strida mot principerna av den jämkningsgrund som dömts ut. Framförallt i fall då jämkningen skett till följd av ekonomiska förhållanden är detta ett problem. Då jämkningen syftar till att minska en skadevållares ansvar till vad som anses skäligt synes det orimligt att denna skadevållare dessutom ska få sitt ansvar minskat genom att han svarar solidariskt för denna summa. En person vars skadeståndsskyldighet jämkades ner från 100 000 till 10 000 skulle då i slutändan endast svara för 5 000 kronor då han endast svarar för sin del i det solidariska skadeståndet. Detta blir dock endast relevant om man utgår från att domstolen inte tar hänsyn till de medansvariga och det solidariska skadeståndet vid jämkningen. Om domstolen vid domen tar hänsyn till vilken eventuell regress som kan föras gentemot andra medvållande bör detta påverka skälighetsbedömningen. Dufwa förespråkar en sådan helhetsbedömning men mig veterligen saknas det stöd i praxis för detta synsätt.⁴¹

³⁸ Prop 1972:5 s. 644, Lagrådet kommenterar att det är att se som självklart att en sådan kumulation inte är möjlig.

³⁹ Dufwa II s. 1436

⁴⁰ Dufwa II s. 1484 f.

⁴¹ Dufwa III s. 1771

Ett ytterligare problem uppstår i det tredje fallet då den skadelidande inte kan få ut full ersättning för sin skada på grund av en jämkning av skadevållarnas ansvar. Att två personer blir solidariskt ansvariga i ett sådant fall går enligt min mening helt emot den princip om att öka en skadelidandes möjligheter till ersättning som det solidariska ansvaret bygger på.

Dufwas slutsatser om hur hans andra och tredje situation hanteras enligt gällande rätt kan alltså leda till ett flertal situationer som kan anses strida mot principerna bakom lagen. Vad som bör ske vid hans andra och tredje situation har mig veterligen heller inte slagits fast i praxis. Det finns dock enligt min mening anledning att ställa sig skeptisk till den bedömning som Dufwa gör. Mina tankar kring hur dessa bör tolkas kommer att tas upp i sjätte kapitlet nedan.

Dufwas lösning på problemen med hans situationer var att det i svensk rätt skulle införa en ny lagregel som skulle tillåta domstolar att använda det delade ansvaret i större utsträckning. Detta motiverades av framförallt rättsekonomiska skäl. Han ansåg även att ett delat ansvar kunde leda till ett förenklat regelverk samt en rättvisare fördelning och en bättre spridning av skadeståndsbördan.⁴²

Jag delar Dufwas uppfattning om att det i Sverige finns ett behov av att tillåta en större användning av det delade ansvaret. Jag anser också att en sådan lagregel som han föreslog borde införas i svensk lag. Till skillnad från Dufwa anser jag dock att domstolarna skulle kunna börja använda en sådan tillämpning även utan en ny lag. Detta kommer diskuteras mer i kapitel sex nedan.

⁴² Dufwa III s. 1908

4 Principalansvar

4.1 Företags ansvar för anställda

4.1.1 Allmänt

Principalansvaret innebär att en arbetsgivare eller annan fysisk eller ekonomisk person som anlitar arbetstagare är skyldig att svara för arbetstagarens skada.⁴³ Detta ansvar är relativt nytt inom svensk rätt men har existerat under lång tid i utländsk rätt, såsom engelsk och fransk rätt.⁴⁴ Principalansvaret regleras främst i SkL 3 kap 1 § men finns också reglerad i viss speciallagstiftning (t.ex. sjölagen och järnvägstrafiklagen).⁴⁵ Principalansvaret skiljer sig från det solidariska ansvaret genom att arbetsgivaren inte ansvarar gemensamt med arbetstagarens utan istället svarar i arbetstagarens ställe. Detta ansvar är dock inte absolut och i vissa fall kan en principal ha rätt att genom regress kräva en arbetstagare på delar eller hela skadeståndsbeloppet.

Grunden till principalansvaret är att en principal är ansvarig för alla skador som kan uppstå till följd av försummelse som kan ligga dess ”organ” till last. Vad ”organ” innebär finns beskrivet i förarbetena till SkL och förklarar att det för en juridisk person framförallt rör sig om styrelse och verkställande direktör.⁴⁶ Den grundläggande tanken bakom regeln om principalansvar bygger på att arbetsgivaren har en stor möjlighet att kontrollera hur verksamheten bedrivs genom anställningar, utbildning och arbetsregler. Därmed bör arbetsgivaren hållas ansvarig när en skada uppstår till följd av arbete som genomförts av en anställd. Det är även klart enklare för en principal att försäkra sin verksamhet och anpassa prissättningen därefter än för varje enskild individ att försäkra sig för vilka skador som han kan orsaka genom sitt arbete.⁴⁷

En principals ansvar kan uppstå på två olika sätt. För det första kan det hända att en anställd varit culpös i sin arbetsutövning. I detta fall kommer en arbetsgivare bli ansvarig genom principalansvaret. I andra fall kan det framkomma att den anställda inte varit culpös utan endast genomfört arbetet så väl han kunde, men att han på grund av okunskap eller felaktig information eller annan utomstående anledning orsakat en skada. I dessa fall kan en arbetsgivare hållas ansvarig om man anser att arbetsgivaren själv varit culpös i de instruktioner de gett till arbetaren eller i deras val av personal. Principalansvaret kan med andra ord dels innebära ett ansvar för en anställds culpa, och ett culpaansvar för en arbetares handlingar. Domstolar gör dock sällan skillnad på dessa typer av skadestånd och tillskriver istället

⁴³ Hädanefter kommer en principal att hänvisas till som arbetsgivare

⁴⁴ Hellner & Radetzki s. 145

⁴⁵ Hellner & Radetzki s. 156

⁴⁶ Prop 1972:5 s. 532

⁴⁷ Prop 1972:5 s. 388 ff.

arbetsgivaren ansvaret så fort som det står klart att ansvaret vilar på någon på arbetsgivarens sida.⁴⁸

4.1.2 Regressrätt för principalen

Principalansvaret är vidsträckt och leder i de allra flesta fall till att arbetsgivaren ansvarar för hela det utdömda skadeståndet. Det finns dock situationer då en anställd kan anses ansvara själv för det han orsakat. Denna situation regleras i SkL 4 kap 1 § där det fastslås att en arbetstagare själv svarar för de skador han genom vållande orsakar ”endast i den mån synnerliga skäl föreligger med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter”. Detta innebär alltså att företag har en mycket begränsad, men trots det existerande regressrätt gentemot en anställd. Förutsättningarna för att en principals regressrätt kommer gås igenom i kapitel fem nedan.

4.2 Förälders ansvar för barn

4.2.1 Allmänt

Genom en lagändring som trädde i kraft 2010 utökades vårdnadshavares ansvar för deras barns skadestånd genom införandet av en ändring i 3 kap 5 § SkL. Enligt den nya regeln svarar en vårdnadshavare för sitt barns skadestånd vad gäller personskador och saksador som uppkommer till följd av brott, samt för skador till följd av kränkningar.

Detta ansvar bygger alltså inte på ett culpöst handlande från en förälders sida vilket redan tidigare ansetts kunna leda till skadestånd.⁴⁹ Föräldern har genom den nya lagstiftningen ett strikt principalansvar för barnets handlingar.

Syftet med den nya lagen var att skapa ett preventivt skadestånd som skulle uppmuntra föräldrar att i större utsträckning ta ansvar för deras barns handlingar. Det har diskuterats om lagen får den önskade effekten då det kan antas att föräldrar redan innan lagens ikraftträdande ofta hjälpt sina barn ekonomiskt efter ett skadestånd. Det har också framförts att skadeståndet kommer att slå i huvudsak mot socialt utsatta grupper.⁵⁰ Som motargument har bland annat förts fram att det är orimligt att skadeståndet inte skulle ha någon preventiv effekt alls.⁵¹

Vårdnadshavarens ansvar omfattar dock maximalt 20 % av ett prisbasbelopp per skadehändelse som orsakas. Detta innebär ett belopp om 8900 kr per skadehändelse.⁵² Detta skadestånd delas lika mellan vårdnadshavarna om barnet har två föräldrar som är vårdnadshavare.⁵³

⁴⁸ Hellner & Radetzki s. 152

⁴⁹ 6 kap 2 § FB som ger föräldrar ett aktsamhetskrav.

⁵⁰ Prop 2009/10 142 s. 17

⁵¹ Hellner & Radetzki s. 253 f.

⁵² Skatteverkets hemsida samt egen beräkning

⁵³ Prop. 2009/10:142 s. 35

4.2.2 Samma skadehändelse

Termen samma skadehändelse är unik för denna paragraf i den svenska lagen och det är viktigt att inte blanda ihop den med begreppet samma skada som används i samband med solidariskt skadeståndsansvar. En skadehändelse tar istället sikte på den handling eller den planering som föregår den skadegörande handlingen istället för att fokusera på effekterna därav. I förarbetena talas det om att det ska röra ”väsentligen samma händelseförlopp”. Som exempel kan ges att ett barn startar en eld som förstör två bilar. I detta fall uppstår två skador men det har endast varit en skadehändelse. Detta gäller oavsett om den andra bilen fattad eld klart efter den första eller om det dessutom skadat en person i närheten. Då barnet endast tänkte på vid ett tillfälle är det att betrakta som en skadehändelse. Annat vore det om barnet i första hand tändes eld på en bil för att i ett senare tillfälle tända eld på en bil bredvid. I ett sådant fall föreligger två skadehändelser. Vidare är en misshandel av flera personer på samma plats och vid samma tillfälle är att se som en skadehändelse per person, men varje slag eller spark räknas inte som en skadehändelse i sig.⁵⁴

Förarbetena ger dock en begränsad beskrivning av vad som innebär samma skadehändelse. Detta har heller inte blivit mycket tydligare inom litteraturen då många analyser av lagen faller tillbaks på att endast hänvisa till förarbetena.⁵⁵ En närmare tolkning av lagregeln har lämnats åt domstolarna och än så länge saknas det rättsfall från HD på området. I en uppsats utforskar dock Lindell-Frantz hur tingsrätterna och hovrätterna än så länge tolkat uttrycket. Ett rån och en misshandel mot samma person har bedömts som en skadehändelse så länge som de sker samtidigt. I ett fall då en person misshandlats, tvingats följa med misshandlarna, och därefter misshandlats igen på en annan plats ansågs dock två skadehändelser ha förelegat. Vidare har domstolen i ett mål då en ungdom gjort våldsamt motstånd mot tre vakter orsakat tre skadehändelser. Lindell-Frantz tolkar detta som att domstolarna anser att det föreligger flera skadehändelser om brotten skiljer sig tidsmässigt från varandra eller om det rör sig om brott mot flera personer.⁵⁶

Frågor som skulle behöva klaras upp är dock om brott mot flera personer i snabb följd endast ska tolkas som flera skadeståndshändelser om det gäller misshandel och liknande fall. Som exempel på ett fall där det kan framstå som orimligt att prata om olika skadehändelser skulle vara om en person genom att kasta sten krossar två fönsterrutor på olika hus. Om två rutor krossats på samma hus skulle det helt säkert endast förelegat en skadehändelse. Kan då denna skillnad leda till att det rör sig om två olika skadehändelser? Detta verkar enligt mig orimligt då detta inte går ihop med den uttryckta meningen att en bedömning ska utgå ifrån handlingen och handlingens planering.

Jag skulle förespråka en bedömning där skadehändelsen som huvudregel inte beror på antalet skadelidande vid saksador. Detta då det kan antas att det är

⁵⁴ Prop. 2009/10:142 s. 47

⁵⁵ Schultz, 3 kap 5 §, Bengtsson & Strömbäck s. 137, Hellner & Radetzki s. 257

⁵⁶ Andersson m.fl. s. 133 f.

tydligare för den skadevållande att hans handlingar skadar olika personer då det rör sig om personskador. Handlingen syftar då att skada flera personer till skillnad från vid saksador då det kan antas att en sådan tanke inte föreligger. Hur den slutgiltiga tolkningen av lagregeln kommer se ut är dock i dagsläget omöjligt att förutsäga.

4.2.3 Jämkning av förälders ansvar

Vårdnadshavaren kan i vissa fall undgå ansvar om han kan visa att det vore uppenbart oskäligt att han ska krävas på ansvar på grund av hans relation till barnet eller de åtgärder han tagit för att hindra barnet från att begå brott. Denna jämningsregel finns i 3 kap 6 § 2 st SkL. En vårdnadshavare kan även få sitt skadestånd jämkat enligt den allmänna jämningsregeln i 6 kap 2 §.

Det har dock visats sig vara mycket svårt att jämka vid föräldraansvar. Vid en undersökning av ett antal domar från hovrätterna konstaterar Eva Lindell-Frantz att nästan alla föräldrar får avslag på sitt yrkande om jämkning av skadeståndsansvaret. Endast i sex av 80 fall fick föräldrar sitt ansvar jämkat enligt 3 kap 6 § 2 st. I alla de fall då en sådan jämkning tilläts jämkades skadeståndet ned till noll. I två andra fall tilläts en jämkning enligt den allmänna jämningsregeln i 6 kap 2 §, och i båda dessa fall jämkades beloppet ned till en tiondel av den skadelidandes skada.⁵⁷

4.2.4 Kommentar

Det skadeståndsansvar som åläggs föräldern är alltså begränsat av ett maxbelopp och kan även jämkas enligt SkL 3 kap 6 § 2 st. Även om en jämkning skett för antingen förälderns eller barnets räkning svarar föräldern solidariskt med sitt barn. Detta kan jämföras med andra solidariska skadeståndsrättsliga situationer då skadestånd i många fall ej är solidariskt om en jämkning föreligger. Detta leder till att en förälder till sitt barn och till den skadelidande kan ha en mycket ovanlig skadeståndsrättslig relation. Detta då skadeståndet kan bli ett sådant som beskrivs i Dufwas andra och tredje situation.⁵⁸ Dessa problem saknar reglering och har aldrig prövats i rättsfall då det varit en såpass ovan situation. Med de nya reglerna om föräldraansvar finns det dock anledning att tro att det i framtiden kommer att finnas en mängd liknande rättsfall, och förvirringen som nu råder rörande dessa skadestånd bör därför klaras upp. Diskussionen kring Dufwas andra och tredje situation kommer utvecklas i kap 6.3 nedan.

Något som är värt att uppmärksamma är att det inte diskuteras vad som gäller då barn blir solidariskt ansvariga med andra barn. Då det saknas specialregler skall två barn som orsakar samma skada svara solidariskt för skadeståndet enligt SkL 6 kap 4 §. Ett barn kommer även enligt SkL 3 kap 5 § att svara solidariskt med sina vårdnadshavare. Vilken relation som uppstår mellan en vårdnadshavare och det barn som deras barn svarar solidariskt med är dock

⁵⁷ Andersson m.fl. s. 152

⁵⁸ Se 3.2 och 3.3 ovan

inte utrett. Inte heller är det fastslaget vilken relation som uppstår mellan två solidariskt ansvariga barns föräldrar.

För att förtydliga situationen kan man tänka sig att barnet a har en ensam vårdnadshavare A och att barnet b har en ensam vårdnadshavare B. Om a och b begår ett brott kommer de i regel att svara solidariskt för det skadestånd som uppstår. A kommer även att jämte sitt barn a svara upp till maxbeloppet och B kommer svara jämte b för maxbeloppet. Om vi utgår från att skadeståndet hamnar på 5000 kr kommer alla inblandade parter att svara för hela beloppet.

Betyder detta då att A svarar för beloppet solidariskt med a, b och B eller innebär det att As solidariska ansvar tar slut i och med dennes barn. Vilket solidariskt ansvar som föreligger kommer påverka inte bara en skadelidandes eventuella rätt till ersättning utan även de skadevållandes regressrätt.

Då denna frågeställning inte kan diskuteras utan att även diskutera regressrätten kommer den att tas upp igen nedan i kapitel 5.5.1 och 6.2.2.

5 Regressrätt

5.1 Allmänt

När flera personer svarar solidariskt för ett skadestånd finns det en möjlighet för den skadelidande att kräva hela beloppet från en av de skadevällande. Den som betalat har därefter vanligtvis en rätt att kräva de övriga skadevällarna på delar av skadeståndet för att på så sätt inte ensam behöva bära det ekonomiska ansvaret för skadeståndet. Detta kallas rätt till regress och används även i fall såsom då en arbetsgivare anser att en arbetstagare är skyldig att själv svara för en uppkommen skada. Regress används även i många andra fall då en kostnad på ett eller annat sätt kan härledas tillbaka till en annan än den som fått lägga ut pengar, men jag kommer i det här kapitlet att fokusera på regressrätt när det kommer till solidariskt ansvar och principalansvar.

Vid mål om regress kommer en bedömning av vars och ens ansvar att utgöra grunden för den ersättning som en betalande skadeståndsskyldig har rätt att kräva av andra skadeståndsskyldiga.⁵⁹ I ett regressmål kan en skadeståndsskyldigs ansvar för skadeståndet jämkas ner i enlighet med i praxis fastslagna regler. Denna jämkning får inte blandas ihop med den jämkning som kan göras i skadeståndsärenden.⁶⁰

5.2 Regressrättens bakgrund

5.2.1 Regress under Strafflagen

Rätten till regress till följd av skadestånd enligt SkL är inte lagfäst. Detta har sin grund i ett gammalt synsätt där rätten till regress inte ansågs vara något som domstolar skulle ägna sig åt. Man ansåg helt enkelt att den som blivit skyldig att betala ett skadestånd inte kunde räkna med hjälp från rättsväsendet för att få tillbaks delar av det han fått betala ut. Detta måste ses i ljuset av att skadeståndsrätten från början endast var reglerad i den gamla Strafflagen⁶¹ och att skadestånd därmed endast kunde dömas ut till följd av en brottslig handling. Enligt Dufwa berodde detta på att domstolarna såg det som under sin värdighet att befatta sig med mål av den typen.⁶² Denna ovilja att lägga sig i hur brottsdömda delade upp skadeståndet mellan sig påminner om tanken bakom Pactum turpe, att domstolen ej befattar sig med olagliga avtal. Allteftersom lagen utvidgades och började tillämpas även på icke brottsliga handlingar blev det dock mer och mer rimligt att domstolarna även skulle kunna fatt beslut i frågan om den slutgiltiga fördelningen av skadestånd mellan skadevällare. Detta blev tydligt i NJA 1918 s. 139 då två av fem

⁵⁹ Se 5.3 nedan

⁶⁰ Se 3.2 ovan

⁶¹ Se 2.2 ovan

⁶² Dufwa II, s. 1497 ff.

domare var skiljaktiga i ett mål där regress inte tilläts. Slutligen fastslogs rätten till regress i plenummålet NJA 1937 s. 264.⁶³

5.2.2 Lagstiftning

Det har vid flera tillfällen föreslagits att regressrätten borde fastslås i lagen, då den hört till gällande rätt sedan 1937. Detta skedde första gången i samband med förarbetet till den nya skadeståndslagen 1972. 1959 års skadeståndskommitté (som skapade två av de betänkanden som låg till grund för skadeståndslagen)⁶⁴ föreslog att det i samband med regeln om solidariskt ansvar skulle införas en regel om regressrätt vid skadestånd till följd av culpa. Denna regel var tänkt att lagfästa det gällande rättsläget på området och inte att förändra det. Departementschefen valde dock att inte föreslå en regressregel med hänvisning till flera olika skäl. Särskilt viktigt för hans motstånd var att skadeståndskommitténs uppdrag inte hade tillåtit en noggrann granskning av den då gällande regressrätten. Detta ledde honom att tro att en lagregel hade kunnat ändra det gällande rättsläget vilket varken han eller kommittén ville. Vidare uttryckte departementschefen en oro för att den tänkta regressregeln endast fokuserade på den som varit culpös och därmed inte berörde alla andra fall då regressrätten blev tillämplig. Detta ansåg han riskerade att leda till att rättsläget även för andra former av regress förändrades.

1966 ersattes delar av skadekommittén från 1959 och denna nya grupp gavs i uppgift att lägga fram ytterligare förslag på skadestånds och försäkringsrättens område. Denna grupp kallas 1966 års skadeståndskommitté. Denna kommitté lade så småningom fram fyra förslag till lagändringar på skadeståndsrättens område. Även denna kommitté ansåg att det fanns anledning att införa en lagregel om regressrätt vid solidariskt skadestånd i skadeståndslagen. I förslaget till lagen föreslogs också att bedömningen av regressrätten ska utgå från inte bara skälighet utan också utifrån försäkringsskydd. Detta berodde på att man inte ansåg att ett försäkringsbolag som ersatt en skada för en skadevällare skulle kunna regressa mot en oförsäkrad solidariskt ansvarig till denne.⁶⁵ Vad detta innebar är att om en av två solidariskt ansvariga har ett försäkringsskydd som täcker det utdömda skadeståndet ska inte försäkringsbolaget genom regress kunna kräva den oförsäkrade medvällaren på hans del av skadeståndet. Man ansåg att det var rimligt att det slutgiltiga skadeståndsansvaret i sådana fall skulle hamna på försäkringsbolaget. Denna regel infördes dock inte heller trots att stora delar av deras förslag i övrigt låg till grund för lagstiftning.⁶⁶

Ytterligare en kommitté (Försäkringskommittén) föreslog dryga ett decennium senare ett införande av regressrätten i SkL men än en gång blev det ingenting av det. Denna regel var tänkt att vara utformad på liknande sätt

⁶³ Dufwa II, s. 1500

⁶⁴ Dufwa, kommentar till skadeståndslagen, SvJT 2002, s. 955

⁶⁵ SOU 1975:103 s.135 ff.

⁶⁶ Dufwa, 2002, s. 955

som den som föreslogs av 1966 års skadeståndskommitté.⁶⁷ Slutligen föreslogs ännu en gång en liknande lagändring i och med SOU 2002:1. Motiveringen till behovet av en regressregel kan sammanfattas som att den genom praxis skapade regressrätten ibland kan leda till stötande resultat, samt att en lagreglerad regressrätt skulle kunna ge större utrymme för en nyanserad bedömning av ansvarsfrågan.

En skillnad i detta senaste förslag i jämförelse med förslagen från 1989 och 1975 är att det inte anger att det bör finnas ett särskilt undantag för försäkringsbolag i regressregeln. Detta skulle innebära att ett försäkringsbolag skulle kunna regressa mot en medskadeståndsskyldig trots att denna saknar försäkring. Detta motiveras med att det blivit så pass vanligt med försäkringar att den enskilde får stå för risken om han saknar försäkring. Det föreslogs dock att skälighetsbedömningen vid regress skulle ta hänsyn till ”omständigheterna i övrigt” för att på så sätt öppna ett litet utrymme för domstolarna att ta hänsyn till mer unika förhållanden i vissa fall.⁶⁸

Inte heller 2002 års förslag ledde dock till en lagändring och det saknas än idag en lagregel som reglerar slutfördelningen av ansvar mellan solidariskt skadeståndsskyldiga.

Trots att reglerna aldrig förts in i lagen framgår det tydligt av SkLs förarbeten att tillämpningen av reglerna inte på något sätt ska påverkas av SkLs införande.⁶⁹

Det är intressant att påpeka att den svenska skadeståndslagen i övrigt är ett mycket utförligt arbete som täcker alla andra områden inom den allmänna skadeståndsrätten. Dufwa påpekar detta i en artikel från 2001, men nämner då att detta är något som är på väg att regleras i och med SOU 2002:1.⁷⁰ Som omnämnts har detta ännu inte skett och SkL har därmed fortfarande ett hål i sig.

Trots att regressrätten aldrig har reglerats i SkL har det införts flera regressregler inom speciallagstiftning såsom Miljöbalken, Sjölagen och Järnvägslagen. Dessa regler är i många fall mycket lika de som föreslagits till SkL men har ofta mindre detaljer som är anpassade till det specifika området. Det verkar även som om lagstiftaren varit mer villig att tillåta en kodifiering av regressregler inom begränsade områden till skillnad från att ändra de dispositiva grundreglerna i SkL.

⁶⁷ SOU 1989:88 s.140 ff.

⁶⁸ SOU 2002:1 s. 218 f.

⁶⁹ Hellner & Radetzki s. 231

⁷⁰ Dufwa, 2002, s. 956

5.3 Viktiga rättsfall

5.3.1 NJA 1937 s. 264

I plenimålet NJA 1937 s. 264 avgjorde HD frågan om huruvida flera solidariskt skadeståndsansvariga kunde vända sig till domstol för att få sina skyldigheter gentemot varandra prövade. I fallet avgjordes också hur en slutgiltig fördelning skulle se ut och på vilka grunder fördelningen skulle ske.

I ett tidigare mål hade en byggmästare, en disponent och en ingenjör (nedan kallade B, D och I) orsakat en skada och de dömdes att gemensamt betala 5300 kr och 50 öre till den målsägande Anna S. Av detta belopp ersatte D 2/3 (3 533 kr 67 öre) och I ersatte 1/3 (1 766 kr 83 öre). Därefter förde D en talan emot B där han krävde honom på den tredjedel av skadeståndet (1766 kr 68 öre) som D betalat i hans ställe. Detta är det mål som kommer diskuteras.

B hävdade i sin talan i första hand att D inte hade någon laglig grund att kräva honom på beloppet och i andra hand att han i alla fall inte kunde hållas ansvarig för en tredjedel av skadeståndet då han endast agerat på uppmaning av D samt att det endast var D och I som hade något att vinna på hans agerande.

Tingsrätten (Rådhusrätten) konstaterade att det inte framkommit någonting i målet som skulle hindra Ds regressrätt. Därmed ansågs B vara skyldig att betala hela det krävda beloppet. Det fanns dock en avvikande åsikt i tingsrätten som uttalade att D saknade rättslig grund för sin talan. Hur det kom sig att tingsrätten trots detta dömde till Ds fördel framgår inte.

I hovrätten fattade majoriteten beslut om att fastställa tingsrättens dom. Liksom i tingsrätten fanns det dock en avvikande åsikt. Ett hovrättsråd ansåg att D inte hade något giltigt krav på B, framförallt med hänsyn till de förhållanden som förelegat dem emellan. Detta yttrande tog alltså huvudsakligen sikte på skäligheten i Bs skadeståndsskyldighet, och inte på det bristande lagstödet för en regress.

I HD avgjordes sedan målet genom ett fall i plenum. Precis som i tidigare instanser fanns det avvikande åsikter i HD. Sammantaget fanns det fyra olika yttranden och det var med en inte helt övertygande majoritet som målet avgjordes.

Majoriteten av domarna i HD (14 stycken) dömde till Bs fördel och sänkte hans skadeståndsskyldighet till endast 600 kr. Domen motiverades först och främst med att det ansågs rimligt att en skadeståndsskyldig skulle kunna kräva en medskyldig på den del av ett solidariskt skadestånd som denne skäligen borde svara för. Vidare konstateras det att B i detta fall agerat på Ds uppmaning och i syfte att tillvarata Ds intressen. Dessutom ansågs inte B vara ansvarig för hur omfattande de resulterande skadorna blev. Hur skälighetsbedömningen gjordes i detalj kan inte utläsas men det framgår tydligt att HD dels genom fallet godkänt regresstalan vid domstol samt att de

tydliggjort att man inte nödvändigtvis behöver följa den kvot som slås fast av huvudtalet i SkBrL 2 §.

De avvikande yttranden som framfördes i HD var dels att det inte fanns några skäl att frångå principen om fördelning enligt huvudtalet och att Hovrättens dom därmed skulle fastslås (sex domare). Ett annat yttrande instämde till större del med majoriteten men ansåg att B varit såpass oskyldig att han inte skulle svara för någon del av skadeståndet och att talan mot honom skulle avskrivas i dess helhet (fyra domare). Den sista skiljaktiga meningen gick liksom den avvikande meningen i Tingsrätten ut på att det saknades laglig grund för regressstalan och att talan därmed skulle avskrivas (två domare).

5.3.2 Praxis sedan 1937

Efter 1937 års fall har det alltså ansetts vara en rättighet att pröva sin regressrätt i domstol. Fallet gav dock upphov till en mängd tolkningsfrågor som hur mycket vikt som skulle läggas vid särskilda omständigheter i fallet eller vilka dessa särskilda omständigheter var. Det framgick heller inte om huvudtalet⁷¹ skulle tillämpas analogt om det inte förelåg några särskilda omständigheter i övrigt i fallet.⁷² Det finns dock endast en begränsad mängd rättsfall på området då regressmål mycket sällan leder till processer. Detta beror främst på att skadestånd oftast kommer att betalas ut av försäkringsbolag vilka föredrar att inte processa gentemot varandra på grund av de stora kostnader det för med sig. De gånger som fall väl drivs tar domstolarna oftast endast hänsyn till schematiska regler och inte de särskilda förhållanden som kan föreligga i fallet.⁷³ Dock har regressrätten trots det tagits upp i vissa fall (framförallt då det gäller uppsåtliga brott vilka inte skulle täckas av en försäkring) och utvecklingen har därmed inte stagnerat helt.

5.4 Skälighetsbedömningen

5.4.1 Allmänna regler

I fall då alla medansvariga har agerat culpöst kommer det slutgiltiga ansvaret för skadeståndet att delas upp med hänsyn till vad som är ”skäligt”. Skälighetsbedömningen gäller vid alla regressfall och kan ta hänsyn till en mängd olika grunder. I NJA 1937 s. 264 slog HD fast vissa av de grunder som kunde tas hänsyn till vid en skälighetsbedömning. Dessa var om någon handlat på annans order, handlat för egen vinning, varit mindre aktiv eller inte i lika stor mån orsakat skadan. Detta är dock inte en uttömmande lista och det finns många fler grunder att ta hänsyn till.⁷⁴

⁷¹ SkBrL 1 kap 2 §

⁷² Jfr NJA 1977 s. 160. I ett rättsfall rörande hur återbetalning av en handpenning skulle delas upp mellan tre ansvariga konstaterades att SkBrL 2 § kunde tillämpas analogt vid olika situationer av medgäldenärskap.

⁷³ Hellner & Radetzki s. 231

⁷⁴ Hellner & Radetzki s. 232 f.

Dufwa konstaterar att det på regressrättens område både råder en brist på rättsfall samt att det föreligger en viss tveksamhet inom doktrinen om hur regressrätten skall tolkas. Detta påstående är visserligen från 1993 men det finns ingen anledning att tro att situationen har förändrats i hög grad.⁷⁵ Utöver de grunder som slås fast i 1937 års fall (vem som dragit nytta av handlandet, vem som uppmanat till handlandet samt vem som ansvarat för skadans omfång) nämner Dufwa ett antal grunder som antingen borde eller inte borde tas hänsyn till vid skälighetsbedömningen.

En av de grunder som doktrinen i viss mån kunnat ena sig om är att den skadevållandes skuld bör påverka skälighetsbedömningen. Även på detta begränsade område finns det dock tvister om i vilken mån den skadevållandes skuld ska tas hänsyn till samt i vilka fall undantag måste göras från den regeln.⁷⁶ Det finns även flera inom doktrinen som förespråkar att huvudtalet enligt SkBrL ska vara vägledande i sista hand vid en skälighetsbedömning.⁷⁷

Dufwa går vidare in på de omständigheter vid sidan av graden av culpa som spelar in på skälighetsbedömningen. Här konstaterar han att i princip vad som helst kan spela in och att det i princip är omöjligt att på förhand utesluta någon omständighet. Han går dock vidare och beskriver ett antal situationer som han anser borde påverka skälighetsbedömningen. Viss hänsyn anser Dufwa borde kunna tas till företags respektive storlek när det gäller regress mellan företag. Detta grundar han på allmänna svenska principer om ersättningsrätt och en extensiv tolkning av rättsfallet NJA 1979 s. 773.⁷⁸ Tolkningen av rättsfallet går ut på att då det större företaget i detta fall ansågs ansvarigt för en arbetare kan det tydas ut en hårdare bedömning mot större företag. Detta anser jag vara en underlig tolkning av ett rättsfall med mycket specifika omständigheter.⁷⁹ Att tolka in att rättsfallet gett upphov till en allmän hänsyn till storleksförhållanden mellan skadevållare anser jag därför inte vara rimligt.

Dufwa anser även att det borde gå att väga in andra påföljder vid skälighetsbedömningen. Att en person som utöver skadeståndet åläggs ett annat straff bör således inte svara för lika stor del av skadeståndet. Detta motiveras med att den eventuella preventionsverkan som skadeståndet bygger på i dessa fall tillgodogörs av det andra straffet.⁸⁰ Detta förutsätter dock att skadeståndets huvudsakliga syfte är preventivt vilket i många fall inte torde vara fallet.⁸¹ Diskussionen om det preventiva syftet med skadestånd är inte på något sätt självklar i svensk rätt och det blir därmed svårt att med säkerhet säga om det kan spela in vid en skälighetsbedömning. I vissa fall torde

⁷⁵ Jfr Hellner & Radetzki, Bengtsson & Strömbäck och SOU 2002:1 som alla i stor utsträckning hänvisar till Dufwa på detta område. Se även Hellner & Radetzki s. 233

⁷⁶ Mer om detta nedan.

⁷⁷ Dufwa II s. 1509 f.

⁷⁸ Dufwa II s. 1527

⁷⁹ Frågan i rättsfallet rörde framförallt vem som kunde anses ha arbetsgivaransvar för en uthyrd maskinförare. Det uthyrande företaget ansågs ha bättre kontroll då deras verksamhet byggde på uthyrande av tunga maskiner samt operatörer av dessa, medan det inhyrande företaget saknade anställda och därmed saknade kunskap vad gällde tunga maskiner och deras användande. Detta kombinerades med att uthyrningen var mycket kortvarig.

⁸⁰ Dufwa II s. 1527

⁸¹ Hellner & Radetzki s. 40 f.

argumentet dock bära större vikt där det preventiva syftet tydligt uttalats i förarbeten till specifika skadeståndsregler såsom vid arbetsgivares principalansvar och föräldraansvaret.

Ekonomiska förhållanden i övrigt anser dock inte Dufwa borde påverka fördelningen. Detta grundar sig på att skadeståndsrätten inte syftar till att utjämna oekonomiska förhållanden. Han öppnar dock för att vissa undantag kan finnas vid ett försäkringsbolags regressrätt gentemot försäkringstagaren. Detta synes bygga på idén att det finns en viktig socialförsäkringsrättslig aspekt som måste tas hänsyn till.⁸² Denna bedömning ligger även i linje med de lagförslag som lagts fram när Dufwa skrev sin avhandling.

Principen att en skälighetsbedömning inte borde ta hänsyn till ekonomiska förhållanden synes även vara rimlig med hänsyn till den möjlighet till jämkning på grund ekonomiska förhållanden som redan finns vid skadeståndsmål.⁸³ Denna tanke delas dock inte av Hellner och Radetzki som hävdar att de förutsättningar för jämkning som förelåg i fallet NJA 1993 s. 727⁸⁴ antagligen även kan tillämpas vid en ansvarsfördelning mellan parterna.⁸⁵

Dufwa anser också att det finns anledning att ta hänsyn till kausalitet vid ansvarsfördelningen. Detta innebär alltså att en skadeståndsansvarig kan åläggas en större del av skadeståndet om han kan anses haft större anledning att misstänka att hans gärningar skulle leda till en skada än vad hans medansvariga haft. Med andra ord borde ett starkt kausalsamband kunna leda till ett större ansvar. Dufwa erkänner att detta är en kontroversiell fråga i andra rättsordningar där det ansetts att kausalitet är mycket svår att gradera. Detta anser han dock endast vara fallet om bedömningen måste mätas exakt istället för att bygga på allmänna värderingar.

Som tidigare nämnts är doktrinen i allmänhet överens om att graden av en persons culpa ska påverka skälighetsbedömningen i regressmål. I första hand kan man konstatera att en person som agerat uppsåtligt oftast kommer att få bära det större skadeståndsansvaret gentemot en person som svarar till följd av culpa. Principen att varje person själv ansvarar för de handlingar man uppsåtligt begår är såpass allmängiltig att den även gäller i många fall där lagen i övrigt försökt minska ansvaret för den skadevållande. Exempel på detta är vid principalansvar där en arbetsgivare kan få regressrätt gentemot en arbetstagare om denne orsakat en skada uppsåtligt. Regeln är dock inte absolut då en anställd i vissa undantagsfall kan skyddas även vid uppsåtligt handlande.⁸⁶ Undantag från regeln kan också i vissa fall göras om en person uppsåtligen tagit sitt liv med hjälp av ett fordon. Enligt ett rättsfall som i den situationen tog stor hänsyn till de förarbeten till TSL som tydliggör det

⁸² Dufwa II s. 1527 samt Dufwa II 1515 f.

⁸³ Se 3.2.2 och 3.2.3 ovan.

⁸⁴ Jämkningsgrunderna byggde i fallet på ekonomiska förhållanden då dessa kunde minska de skadevållandes återanpassning i samhället.

⁸⁵ Hellner & Radetzki s. 233

⁸⁶ Se 5.5 ovan

skyddande syftet med trafikförsäkring.⁸⁷ Dessa undantag är dock extremt specifika fall och huvudregeln om full regressrätt mot uppsåtligt handlande medansvariga är mycket bred och gäller i princip i alla övriga fall.

Samma principer som gäller för uppsåtligt handlande gäller även för fall mellan vårdslösa medansvariga och grovt vårdslösa medansvariga. Detta får dock anses utgöra en mindre stark anledning till ett ökat regressansvar än vad som vanligtvis gäller vid uppsåtligt handlande.

5.4.2 Culpöst ansvar mot strikt ansvar

Det föreligger många situationer när flera personer kan svara för samma skadestånd på grund av olika grader av vållande. Några uppenbara exempel är skadestånd till följd av trafikskadehändelser eller skador där det föreligger ett principalansvar. I dessa fall kommer minst en person till följd av en speciell lag att svara strikt oavsett om han kan anses ha gjort något fel eller ej.

Det kan tyckas rimligt att en person som svarar på grund av strikt ansvar i slutändan inte borde ansvara lika mycket för ett skadestånd som en person som orsakat skadan genom culpöst eller uppsåtligt beteende. Detta synsätt har lett till att en princip om full regressrätt i dessa fall har blivit den traditionella huvudregeln vid skadeståndsansvar. Principen⁸⁸ har länge ansetts vara en självklarhet inom svensk rätt.⁸⁹ Att den strikt ansvarige ska vara enbart strikt ansvarig och inte även vara culpaansvarig är en självklarhet för att denna princip ska gälla. Huvudprincipen har i många fall legat till grund för regressregler i speciallagstiftningar såsom MB.

Huvudprincipen anses också gälla enligt SkL.⁹⁰ Det är dock viktigt att minnas att vad gäller SkL är principen inte fastslagen i praxis.⁹¹ Istället används analoga tolkningar av speciallagstiftningar i kombination med förarbeten för att hänvisa till att nuvarande rätt är att strikt ansvariga har full regressrätt mot culpöst ansvariga. Detta är med största sannolikhet den tolkning som en domstol skulle göra, men det är viktigt att minnas att de förarbeten som hänvisas till aldrig ledde till en lagregel om regress, samt att det finns en viss kritik mot huvudprincipen.

Dufwa kritiserar efter en lång analys av huvudprincipen det faktum att den inte är fastslagen genom praxis och att det i många fall kan vara lämpligare att tillämpa andra principer som ger en strikt ansvarig ett större ansvar vid regressärenden.⁹² Framförallt kan man kritisera principen genom att också ta hänsyn till försäkringsförhållanden mellan skadeståndsskyldiga. Sådant är till exempel fallet i TSL där det försäkringsbolag som trätt i en strikt ansvarigs ställe inte kan regressa gentemot en skadevållare så länge som den

⁸⁷ NJA 1981 s. 920, refererat av Dufwa II 1515 f.

⁸⁸ Härefter kallad "Huvudprincipen" i enlighet med Dufwas terminologi

⁸⁹ Hellner & Radetzki s. 235 f.

⁹⁰ Hellner & Radetzki s. 236 f.

⁹¹ Dufwa II, s. 1556

⁹² Dufwa II, s. 1556 f.

skadevållande inte agerat uppsåtligt, grovt vårdslöst eller kört rattfull.⁹³ Denna regel i TSL har enligt Hellner och Radetzki en mer pragmatisk och mindre principiell inställning till regressrätt. Tanken bakom inskränkningen i regressrätten synes vara att den som svarar strikt ofta åläggs detta ansvar på grund av en av lagstiftaren avsedd riskfördelning. Denna riskfördelning som ofta grundar sig på praktiska skäl såsom vem som har möjlighet att försäkra sig inför en skadehändelse hade kunnat bli snedvriden om ersättningskrav kan riktas mot en person som agerat culpöst.⁹⁴ Samma pragmatiska tankesätt har i viss mån även kunnat tillämpas för att begränsa regressrätten mot uppsåtligt handlande medansvariga.⁹⁵

Fördelningen mellan strikt ansvariga och culpöst ansvariga är även mycket relevant då det kommer till principalansvaret och föräldraansvaret. Detta kommer dock att diskuteras i varsitt eget kapitel.

5.4.3 Strikt medansvariga

Situationer då flera medansvariga skadevållare blir strikt ansvariga kan uppstå till följd av ett flertal olika speciallagstiftningar. I dessa fall regleras ansvaret i stor utsträckning i den gällande speciallagstiftningen. I andra fall bestäms skadeståndet i enlighet med samma grundläggande regressregler som används vid fall då alla ansvariga svarar culpöst.

5.5 Företags regressrätt mot anställda

5.5.1 Allmänt

Som nämnts begränsar principalansvaret en arbetstagares ansvar för de skadestånd som kan uppkomma på grund av hans handlande. För att en anställd ska vara ansvarig för ett skadestånd, och därmed ge en arbetsgivare ett regresskrav gentemot honom, måste kriterierna i SkL 4 kap 1 § vara uppfyllda. Regeln slår fast att skadeståndet måste bero på en skada som uppkommit på grund av arbetstagarens eget vållande.⁹⁶ Det måste föreligga synnerliga skäl för att arbetstagaren ska hållas ansvarig.

Att en arbetsgivare som huvudregel ska bära det fulla ansvaret för en uppkommen skada går rakt emot huvudprincipen inom regressrätten. Anledningen till varför en arbetsgivare på så sätt ska bära skadeståndsansvaret bygger på att den som har störst möjlighet att teckna en försäkring ska täcka skadan. Detta är ett resonemang som även finns i TSL. Detta kombineras även med tanken att det i regel är arbetsgivaren som har störst möjlighet att förebygga och undvika skadehändelser.

⁹³ TSL 20 §

⁹⁴ Hellner & Radetzki s. 236 ff.

⁹⁵ Se 5.4.1 ovan.

⁹⁶ Detta diskuteras i 4.1.1 ovan.

5.5.2 Arbetstagarens Culpa och arbetsgivaren som skadelidande

Huruvida synnerliga skäl föreligger beror på många olika faktorer, där den anställdes culpa eller uppsåt ofta är det mest relevanta. Vem som är skadelidande är även det en mycket viktig del av bedömningen. Förutsatt att den skadelidande är arbetsgivaren krävs det mindre kraftiga skäl för att den anställda ska bli ansvarig.⁹⁷ Detta beror på att det anses finnas en preventiv effekt av att hålla en arbetstagare ansvarig för skador som han orsakar sin arbetsgivare.

I fall då arbetstagaren agerat uppsåtligt kan det antas att ett personligt skadeståndsansvar föreligger. Arbetstagarens handlande måste dock alltid bedömas i sin helhet. En uppsåtlig handling kan i vissa fall ha skett i arbetsgivarens intresse och borde därmed inte resultera i personligt ansvar.⁹⁸

Besvärligare bedömningssituationer uppstår då en arbetstagare agerat grovt vårdslöst. I sådana fall måste domstolen bedöma vikten av arbetstagarens vårdslöshet mot lagtextens formulering om synnerliga skäl. Som vägledning finns ett flertal fall från HD och Hovrätterna.

I ett fall hade en yrkessoldat lämnat en regnrock på det rum han delade med två andra soldater, när han åkte på semester. Rocken stals och försvaret ville att soldaten skulle ersätta värdet. I domskälen framgår att man å ena sidan vägrade soldatens försumlighet och vikten av att ansvara för stöldbegärlig militär materiel. Å andra sidan vägdes soldatens förklaring att han inte kunde krävas ta hem och torka den blöta rocken. HD kom fram till att det inte förelåg sådana synnerliga skäl att soldaten skulle ha ett skadeståndsansvar.

I ett annat fall med liknande förutsättningar dömde istället domstolen till försvarets fördel då det stulna varit mer stöldbegärligt (en radio) och därmed krävde ett större ansvar från soldaten.⁹⁹

Ytterligare två fall då soldater orsakat skada på militär materiel har tagits upp i HD i fallen NJA 1985 s. 75 I och II.

I det ena fallet hade en soldat tagit isär patroner och hållt krut från fyra patroner i sitt gevär innan han avfyrat det (vilket resulterade i att vapnet sprängdes). I det andra fallet tog en soldat utan körkort en bil från förläggningen och kraschade under körturen bilen (utan att han vid kraschen varit vårdslös). I båda dessa fall ansåg man att soldaternas vårdslöshet gjorde de skadeståndsskyldiga gentemot försvaret. I det senare fallet jämkades dock skadeståndet ner med hänsyn till skadevällarens ekonomiska situation. Särskild vikt vid det första fallet lades vid den risk som genom förfarandet ansågs föreligga för soldaten och andra som fanns i närheten. I det andra fallet framgår det inte lika tydligt av vilken anledning just detta fall uppfyller kravet

⁹⁷ Strömbäck, s. 86

⁹⁸ Strömbäck, s. 86

⁹⁹ NJA 1981 s. 302 I och II

på synnerliga skäl. Istället hänvisas till att omständigheterna är sådana att synnerliga skäl föreligger. Det kommenteras dock att faktumet att soldaten saknade körkort vid tillfället torde innebära att han kunde misstänka att en olycka skulle ske.¹⁰⁰

Det ska påpekas att alla tre nämnda fall där regress kunnat krävas rört fall där den skadelidande är arbetsgivaren. I sådana fall anses som tidigare nämnts regressen ha ett preventivt syfte. Den preventiva effekten anses även väga tyngre i fall då skadestånd rör militären på grund av militärens mer riskfyllda verksamhet och på grund av den stöldbegärliga materiel som försvarsmakten innehar.¹⁰¹ I fall då det istället är en tredje person som åsamkas en skada krävs det i allmänhet ytterligare omständigheter vid sidan av vårdslösheten för att en anställd ska hållas ansvarig.

5.5.3 Övriga omständigheter

Bortsett från nivån av culpa ska även hänsyn tas till arbetstagarens ställning. Detta syftar i första hand på var i företagets ”hierarki” arbetstagaren befinner sig. En chef kan till exempel avkrävas större ansvar för orsakade skador än de som jobbar under honom.¹⁰² Detta slogs bland annat fast i NJA 1986 s. 702 där en styrelseledamot och firmatecknare blev fullt skadeståndsansvarig. Det ska påpekas att arbetstagaren i detta fall var ensam firmatecknare och styrelseledamot och att 4 kap 1 § endast tillämpades analogt då det rörde sig om ett skadestånd enligt upphovsrättslagen. HD gör det inte heller klart om en ensam firmatecknare alltid ska hållas personligen ansvarig eller ej. Jag anser att en sådan tolkning skulle vara alltför vid, i synnerhet då domstolen inte närmare går in på rekvisiten i 4 kap 1 §.

Den anställdes ställning kan även syfta till en särskild förtroendeposition som den anställda har inom företaget. Detta syftar bland annat till om den anställda besitter någon form av specialistkunskap som överstiger arbetsgivarens egna på ett visst område. Det kan också bli relevant att den anställda har ett särskilt förtroendeuppdrag på företaget.¹⁰³ Vid ett fall som avgjorde i Arbetsdomstolen hade en inköpare genom försumlighet orsakat en skada hos tredje man som företaget tvingades ersätta. Vid bedömningen om huruvida den anställda kunde hållas personligt ansvarig lades vikt vid att den anställda hade ett särskilt förtroendeuppdrag då han hanterade mycket stora summor för företaget. Den anställdes övriga anställningsvillkor ansågs dock inte motivera ett större personligt ansvar. Rätten ansåg inte heller att den anställda varit grovt vårdslös utan endast vårdslös. Till följd av det nämnda i kombination med att AD inte ansåg att företaget hade ett särskilt intresse för att få ersättning för skadeståndet var domslutet att arbetstagaren inte skulle ansvara för skadan.¹⁰⁴ Att den särskilda förtroendeställningen på ett sådant

¹⁰⁰ NJA 1985 s. 75 I och II

¹⁰¹ Prop 1972:5 s 410, 560, 640 f. och 652 f. Jfr NJA 1985 s. 75 II

¹⁰² Strömbäck, s. 87

¹⁰³ Bengtsson & Strömbäck sid. 159

¹⁰⁴ AD 2002 nr 1

sätt är beroende av övriga lönevillkor har dock inte slagits fast i något annat fall.

5.5.4 Flera arbetsgivare för en arbetstagare

Det kan i många fall uppstå problematiska regressrättsliga situationer i samband med principalansvaret. En situation som kan uppstå är att en arbetstagare i viss mån arbetar för flera arbetsgivare. Vilken arbetsgivare skall då ansvara för det utdömda skadeståndet, och i vilken mån kan en regress föras mot den andra arbetsgivaren? Detta prövades i fallet NJA 1979 s. 773 vilket omnämns tidigare i uppsatsen. I fallet hade en maskin och en maskinförare hyrts ut från ett uthyrningsföretag (härefter A) till ett enmansföretag (härefter B) för att utföra ett rörlägningsarbete. Då skada uppkom på kundens fastighet krävde B, efter att ha betalat ut ett skadestånd, A på dennes del i ansvaret.

I första hand förklarade domstolen att man i enlighet med förarbetena skulle lägga ansvaret vid utlånad personal på den som kunnat utöva kontroll av det arbete som arbetstagaren genomfört. Detta gäller dock inte om inte arbetstagaren rent faktiskt inlemmats i det andra företags verksamhet. Då B var ett företag utan andra anställda ansåg man att det var omöjligt att anse att arbetstagaren blivit inlemmad i verksamheten. Därmed låg principalansvaret på A.

Vidare gjordes en bedömning att arbetstagaren agerat på ett sätt som han inte borde. Dock ansågs hans oerfarenhet som maskinförare hindra hans handlande från att anses som culpa då vårdslösheten ansågs ha legat på As sida som hyrt ut en oerfaren förare. A hade därmed ett principalansvar för arbetstagaren på grund av sin egen culpa vid utseendet av honom som maskinförare.

B ansågs dock ha varit culpös också då han inte ansågs ha lett arbetet på det sätt som kunde krävas. På grund av att båda företagen ansågs ha agerat culpöst valde domstolen att förlägga ansvaret för skadeståndet lika mellan A och B. Denna bedömning leder alltså till att ett uthyrande företag i och för sig ibland kan ansvara som arbetsgivare för en uthyrd arbetare men att detta inte på något sätt fråntar det inhyrande företaget ansvar för sin egen culpa.¹⁰⁵

5.6 Föräldraansvar

5.6.1 Allmänt

När det kommer till Föräldrars principalansvar för barn blir huvudprincipen dragen till sin spets. Detta då föräldrarnas regressrätt inte är inskränkt och då principalansvaret endast gäller när barnet begår brott. Då detta nästan alltid innebär att barnet agerat uppsåtligt kommer en förälder enligt huvudprincipen alltid ha full regressrätt gentemot sitt egna barn. Det finns dock anledning att

¹⁰⁵ NJA 1979 s. 773

tvivla på hur mycket en sådan regressrätt kommer att användas då en förälder i de flesta fallen kan antas vara ovillig att regressa mot sitt egna barn.

Lagstiftaren har vid frågan om regressrätten valt att inte göra en särskilt noggrann genomgång av vad som skall gälla vid föräldraansvar. Trots att vissa remissinstanser belyst frågan valde lagstiftaren att i stort lämna regressrätten till det sen tidigare gällande rättsläget. Ett citat som är talande för departementschefens inställning till regressrätten är följande:

”De problem som kan uppkomma vid den inbördes fördelningen mellan flera skadeståndsskyldiga torde generellt inte vara mer komplicerade vid principalansvaret för vårdnadshavare jämfört med de problem som kan uppkomma vid andra ansvarsgrunder”¹⁰⁶

När det kommer till föräldrars rätt till regress mot varandra så slår förarbetena fast att allmänna regler om regress ska gälla även där. En förälder som svarar på grund av principalansvar har därmed enligt huvudprincipen full regressrätt mot en förälder som svarar på grund av culpa, vilket även specifikt nämns i propositionen. Vad gäller fall då båda föräldrar svarar enligt principalansvaret skall allmänna regler om regressrätt gälla även där. Lagstiftaren avslutar dock med att påpeka att om det saknas skäl till annan bedömning kan en likadelning presumeras.¹⁰⁷ Om detta innebär en vidare presumtion för likadelning än vad som i allmänhet föreligger eller om det endast är ett konstaterande av vad departementschefen anser är gällande rätt är inte helt självklart.¹⁰⁸ Det finns dock anledning att tolka det mer som ett förtydligande av gällande rätt från departementschefens sida då uttalandet kommer i samband med andra liknande förtydliganden av gällande rätt.

5.6.2 Kommentar

Genom lagen om föräldraansvar frångick lagstiftaren många principer inom det solidariska skadeståndet och har skapat en lag med mycket specifika motiv och ett mycket strikt ansvar. Trots att lagen ger föräldrar ett unikt solidariskt ansvar har lagstiftaren behandlat frågan om problem vid regressrätt nästintill nonchalant.

Genom att tillämpa allmänna regler om regressrätt på föräldraansvaret och inte utveckla regressrätten i förarbetena kan många svåra frågor uppstå. En av dessa är vilka grunder som kan bedömas vid en skälighetsbedömning enligt NJA 1937 s. 264. Kan samma grunder som slagits fast vid tidigare rättsfall användas då föräldraansvaret är ett preventivt skadestånd?

En annan fråga som inte besvaras är i vilken mån en förälder har rätt att regressa mot personer utanför sin egen familj. Att en förälder svarar solidariskt med sitt eget barn och att en regress däremellan kan förekomma slås fast i förarbetena. Dock diskuteras inte vilken regressrätt som uppstår

¹⁰⁶ Prop 2009/10:142 s. 32

¹⁰⁷ Prop 2009/10:142 s. 46 och Bengtsson & Strömbäck s. 136 f.

¹⁰⁸ Framförallt då en presumtion för likadelning inte är en självklar del av regressrätten. Se 5.3.3.1 ovan.

mellan två föräldrapar till två solidariskt ansvariga barn trots att denna situation får antas förekomma ofta vid ungdomsbrottslighet.¹⁰⁹

Dessa två frågor kommer att diskuteras i kapitel sex nedan.

¹⁰⁹ Jfr Andersson m.fl. s. 151

6 Analys

Det solidariska ansvaret är ett bra sätt att fördela skadestånd för att se till att den skadelidande får maximal möjlighet till full ersättning. Genom ett enormt arbete på området har Dufwa starkt bidragit till tolkningen av både solidariskt ansvar och regressrätt. Dock har området i övrigt inte fått samma uppmärksamhet och många frågor har därför lämnats mer eller mindre obesvarade. I detta kapitel tänker jag ta upp några av de problematiska frågeställningar som kan uppstå vid tillämpande av solidariskt ansvar, principalansvar och regressrätt och som jag i viss mån har rört vid tidigare i uppsatsen.

6.1 Jämkat skadestånd och solidariskt ansvar

Såsom nämnts ovan är det inte helt tydligt om ett solidariskt skadestånd kan dömas ut i vissa fall då jämkning förekommer. De fall som är särskilt intressanta att diskutera är Dufwas andra och tredje situation som har diskuterats ovan. Dufwas första situation är inte lika intressant då både domstolar och förarbetena slår fast att ett sådant skadeståndsansvar ska vara delat.

Till att börja med kan man diskutera Dufwas andra situation där endast en av två skadevållare får sitt skadeståndsansvar jämkat. Om personen med jämkat skadestånd inte är solidariskt ansvarig skulle detta innebära att en regress heller inte kan föras gentemot honom. Som exempel kan man föreställa sig att A och B orsakat en skada på 100 000 kr och As skadestånd sätts ned till 20 000 kr medan Bs skadestånd inte jämkas alls.

Dufwa hävdar att A i detta fall svarar solidariskt med B för 20 000 kr medan B ensam svarar för 80 000 kr. Detta motiverar Dufwa med en hänvisning till lagkommentarerna där lagrådet förklarar att det är orimligt att en skadelidande skulle kunna kumulera ett skadestånd så att han får ut ett högre belopp än värdet på skadan. Resultatet av Dufwas bedömning är att den skadelidande får ett starkare skydd än vad som vore fallet vid ett delat ansvar. Dufwas bedömning gör dock att B hamnar i en sämre ställning jämfört med delat ansvar då det inte är säkert att han kan kräva tillbaka den del av det solidariska beloppet som han har rätt till.

I Dufwas tredje situation jämkas alla skadevållares skadeståndsansvar men de överstiger trots det skadans värde. I denna situation anser Dufwa att samma sak gäller som för den andra situationen. Då skadeståndet inte kan kumuleras betyder det att det är solidariskt upp till den minsta gemensamma nivån. I denna situation blir dock utfallet klart mer uppseendeväckande. Den lösning som Dufwa föreslår skulle leda till att den skadelidande hamnar i en sämre situation än vad som vore fallet om skadeståndsansvaret var delat. Som ett (i och för sig extremt) exempel kan man föreställa sig att fem skadevållare orsakar en skada och att deras skadestånd sätts ned till mellan 20 % och 25 %

av beloppet var. I denna situation skulle det sammanlagda beloppet som en skadelidande kan få ut enligt Dufwas modell vara 25 % av skadans värde. Detta framstår sannolikt som orimligt för de flesta och det kan knappast vara menat att lagen ska tillämpas på detta sätt.

Enligt mig finns det två lösningar som skulle kunna leda till en rimlig hantering av problematiken kring jämkningens effekt på det solidariska skadeståndsansvaret.

I första hand skulle en lagregel kunna införas i enlighet med vad Dufwa föreslagit. Detta synes dock inte vara sannolikt då det gått tjugo två år sedan Dufwa gjorde sitt förslag och inget har ännu hänt.

I andra hand skulle domstolarna kunna tillämpa en helhetsbedömning vid jämkning i skadeståndsmål med flera skadevällare. Detta betyder att frågor om skadeståndsansvarets slutgiltiga fördelning och de övriga skadevällarnas jämkningsgrad kan spela in på en skälighetsbedömning vid jämkning av skadeståndsmål.

Detta bör inte vara problematiskt då jämkning i många fall tillåter att hänsyn tas till vad som är skäligt eller till omständigheterna i övrigt. En domstol skulle i den tredje situationen kunna ta hänsyn till att det totala skadeståndsbeloppet överstiger skadans värde och därmed jämka skadestånden till ett lägre värde så att skadeståndsansvaret istället blir delat.

Nackdelen med ett sådant system är att det i vissa fall kommer bli svårt att bedöma om den skadelidande faktiskt tjänar på en sådan jämkning. Förutsatt att alla skadevällare betalar sina skulder så leder en sådan jämkning alltid till en bättre situation för den skadelidande. Om däremot den enda som kan ersätta något större belopp är den vars skadestånd jämkats minst så finns det risk att ett delat ansvar är till den skadelidandes nackdel.

6.2 Den dubbla skälighetsbedömningen

Som framgått i uppsatsen finns det för solidariskt ansvariga två olika tillfällen då en skälighetsbedömning kan påverka den skadevällandes skadeståndsansvar. Den första skälighetsbedömningen sker i skadeståndsmålet. Denna skälighetsbedömning kommer ske enligt de regler som föreligger för den eller de specifika jämkningsgrunder som den skadevällande hävdar.

Den andra möjligheten uppstår när en slutfördelning av skadeståndet ska genomföras mellan de solidariskt ansvariga. I detta fall bygger skälighetsbedömningen på ett mycket liten antal rättsfall och ett par förarbeten som aldrig resulterat i lagtext.

I viss mån är det inte underligt att en skälighetsbedömning görs flera gånger i olika processer. Syftet med den första processen är huruvida ett skadestånd över huvud taget kan föreligga medan den andra processen syftar till att fördela det slutgiltiga skadeståndsansvaret. Det kan dock tänkas att det blir

underligt om samma grunder kan leda till att en person undviker en större del av ansvaret än han borde.

Om en skadevållare får sitt skadestånd jämkat till följd av hans ekonomiska ställning i skadeståndsmålet kan det till exempel antas att hans skadeståndsansvar sätts ned till 20 % av skadans värde. Om han vid en regresstalan sen kan hävda att han på grund av sin svaga ekonomiska ställning ska stå för en mindre del av det solidariska skadeståndsansvaret så betyder detta att han får en rabatt på sin rabatt. Förutsatt att domstolen i det första målet inte tar hänsyn till en sådan situation kan ett skadestånds slutgiltiga fördelning ibland bli mycket orättvis.

6.3 Regressproblem vid föräldraansvar

6.3.1 Skälighetsbedömning vid regress mellan föräldrar

En allmän skälighetsprövning enligt 1937 års fall kan leda till vissa problem när det kommer till att bedöma det slutgiltiga skadeståndsansvaret mellan föräldrar. En klassisk skälighetsbedömning ska, som nämnts ovan, i allmänhet ta hänsyn till vilken skadevållare som haft störst möjlighet att förhindra skadans uppkomst. Vid föräldraansvarsfall synes det sannolikt att det kommer saknas andra grunder för skälighetsbedömningen.¹¹⁰ Det får antas att den förälder som har närmast kontakt med barnet och som tagit det största ansvaret för barnets uppfostran därmed också haft den största möjligheten att förebygga skadan. Enligt en klassisk skälighetsbedömning borde därmed den mer närvarande föräldern få ett utökat ansvar.

Detta går dock emot de allmänna principerna bakom lagen, som syftar till att vara preventiv genom att skapa ett större incitament för föräldrar att engagera sig i sina barn. Är det då rimligt att en förälder ska få ett mindre slutgiltigt skadeståndsansvar än en annan förälder på grund av att han tagit ett mindre ansvar för sitt barn.

Lagen om föräldraansvar utgår från att föräldrar förutom i vissa undantagssituationer alltid har ett ansvar för den skada som barn orsakat. Om de inte tagit sitt ansvar för barnets utveckling är detta något som läggs dem till last. Att i ett sådant sammanhang begränsa ansvaret för en förälder för att han inte tagit sitt ansvar för barnets utveckling synes väldigt underligt.

En förälder kan gentemot en skadelidande inte hävda att han inte haft någon möjlighet att förhindra skadan på grund av sin bristande kontakt med barnet. Det faller därför enligt min mening på sin egen orimlighet att det skulle vara möjligt för en andra förälder att hävda denna grund som försvar i ett regressmål. Istället verkar det rimligt att såsom även omnämnts i förarbetena

¹¹⁰ Exempelvis saknas möjligheten att hävda olika ansvarsgrunder, att en part agerat på uppmaning av den andra eller att den ena parten dragit nytta av skadan. Grunderna för jämkat skadeansvar täcks under 5.3.3 ovan.

fördela ansvaret lika mellan föräldrarna förutsatt att den ena inte kan hävda en sådan jämningsgrund som beskrivs i 3 kap 6 § 2 st.

6.3.2 Förälders regressrätt utanför familjen

Även i andra fall kan man tänka sig att regressrätten kan bli problematisk vid föräldraansvaret. Detta är fallet vad gäller om en förälder har en regressrätt gentemot deras barns eventuella medvällare. Än svårare blir frågeställningen om huruvida en förälder har en regressrätt gentemot barnets medvällares föräldrar. För att illustrera situationen kan man tänka sig att två barn (A och B) tillsammans slår sönder ett antal rutor vid tio olika tillfällen, och att skadeståndet för varje ruta uppgår till 1000 kr. I detta fall skulle (förutsatt att skäl för jämkning inte föreligger) A och B dömas till att solidariskt ansvara för 10 000 kr. Var och en av A och Bs föräldrar blir också ansvariga att ersätta 10 000 kronor solidariskt med sina respektive barn. Om As föräldrar betalar ut hela skadeståndet, kan de då vända sig mot B eller Bs föräldrar med ett regresskrav på de 5 000 kronor som A kunnat kräva B på om det var A som betalt. Detta har aldrig prövats och har heller inte förtydligats i förarbetena.

Åklagarmyndigheten har dock uttalat sig i frågan i ett rättsPM skrivet av Utvecklingscentrum Stockholm från 2010 (updaterad 2013). De är av åsikten att en regresstalan aldrig kan gå utanför familjen och att föräldrar som ersätter skadeståndet därmed inte har rätt att kräva ersättning från sitt barns medvällare eller dennes föräldrar. Denna åsikt hävdar de att de också delar med brottsoffermyndigheten.¹¹¹ Det finns dock anledning att ställa sig kritisk till denna slutsats.

För att motivera min skepsis måste man först titta till vilket ansvar som föreligger mellan föräldrarna med hänsyn till skadeståndet. Som redan nämnts är rättsläget oklart vad gäller om föräldrar till två solidariskt ansvariga barn blir skyldiga att solidariskt utge ett maxbelopp per skadehändelse eller svarar för ett maxbelopp var. Alltså om föräldrarna i varje familj svarar för ett maxbelopp per skadehändelse eller om ett maxbelopp ska betalas ut solidariskt av båda familjernas föräldrar.

Situationen med flera solidariskt ansvariga barn uppstod i det så kallade instagram-målet. Varken tingsrätten eller hovrätten lade dock någon vikt vid denna problematik i sina domskäl. Det som konstaterades var att

”Vårdnadshavarna ska alltså i förhållande till var och en av målsägandena svara för skadestånd intill ett belopp om 8 800 kr”.¹¹²

Detta bör rimligtvis tolkas som att de båda barnens vårdnadshavare solidariskt ska svara för ett maxbelopp per skadehändelse. Även i ett hovrättsfall från Svea hovrätt dömdes föräldrarna till olika skadeståndsskyldiga barn till att

¹¹¹ Åklagarmyndigheten, s. 5

¹¹² B 705-13 s. 26

solidariskt ersätta skadestånd till flera olika skadelidande.¹¹³ Detta verkar även vara i linje med vad som uttryckts i förarbetena.

”Det föreslagna skadeståndsansvaret innebär dock att vårdnadshavarna är skyldiga att ersätta en viss inträffad skada. Det framstår därför som mest rimligt att knyta begränsningen till skadehändelsen, dvs. det som ska motverkas. Dessutom skulle det från den skadelidandes perspektiv vara slumpmässigt om ersättning utgår med ett eller två maxbelopp beroende på vårdnadsförhållandena på skadevållarens sida”¹¹⁴

De skäl som presenteras för att knyta maxbeloppet till skadan och inte till vårdnadshavaren är av allt att döma även tillämpliga i fall med föräldrar från två familjer.

Då instagram-målet fått prövningstillstånd¹¹⁵ är det inte omöjligt att denna fråga inom en snar framtid kommer att vara avgjord. HD kommer dock antagligen inte utveckla domskälen kring huruvida skadeståndet är solidariskt eller ej vilket kanske kan leda till att frågan i framtiden inte anses vara besvarad.

Min bedömning är som sagt att föräldrar ska svara för samma skadestånd då jag anser att detta är den enda lösningen som har stöd i förarbetena. Om båda barnens föräldrar på så sätt svarar för samma skadestånd skall de till följd av SkL 6 kap 4 § svara solidariskt för skadeståndet. Om föräldrarna svarar solidariskt för ett skadestånd finns det ingen anledning att anta att de inte också skulle täckas av den allmänna regressrätt som föreligger genom praxis vid solidariskt skadestånd.

I mitt resonemang har jag utgått från de allmänna principer kring solidariskt skadeståndsansvar och regressrätt som finns i SkL. Att allmänna regler ska vara tillbörliga på föräldraansvaret framgår dock tydligt av förarbetena¹¹⁶ och med stöd i dessa regler anser jag att ett barns föräldrar kan kräva ett medansvarigt barns föräldrar på deras del av skadeståndet. Hur denna skälighetsbedömning skall gå till och vilken hänsyn som där ska tas till barnens olika inblandning i brottet låter jag dock vara osagt då detta blir en alltför spekulativ diskussion vid detta tillfälle.

Om ett regresskrav även kan föras mot det andra barnet är inte lika tydligt men förefaller sig trots det som rimligt. Detta då det förefaller som om det saknas anledning att inte tillåta en sådan process när det redan står klart att en process kan föras mot någon som står utanför familjen. Att argumentera för ett förbud med hänvisning till att skydda barnets ekonomiska förhållanden verkar orimligt då det är barnets skadestånd som det de facto rör. Ett visst processekonomiskt argument skulle i och för sig kunna föras fram mot att tillåta denna typ av processer. Det kan dock inte anses rimligt att ett sådant

¹¹³ B 10485 - 11

¹¹⁴ Prop 2009/10 142 s. 35

¹¹⁵ T 2909/14

¹¹⁶ Prop 2009/10:

argument skulle kunna vara gällande rätt utan att det införs genom lagstiftning.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Prop 1972:5 Skadeståndslag m.m.

Prop 2009/10:142 Ett skärps skadeståndsansvar för vårdnadshavare

SOU 1975:103 Skadestånd VI, Försäkringsgivares regressrätt m.m.

SOU 1989:88 Skadeförsäkringslag

SOU 2002:1 Samordning och regress. Ersättning vid personskada

Litteratur

Andersson m.fl., *Uppsatser om skadeståndsansvar och ansvarsförsäkring*, Jure Förlag AB, Stockholm 2012

Bengtsson B, Strömbäck E, *Skadeståndslagen: En kommentar*, Upplaga fem, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2014

Dufwa Bill W, *Flera skadeståndsskyldiga*, del I-III, Juristförlaget, Stockholm 1993

Hellner J, Radetzki M, *Skadeståndsrätt*, Upplaga nio, Norstedts Juridik, Stockholm 2014

Sandgren C, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, upplaga 2, Stockholm 2007

Artiklar

Dufwa Bill W, *Kommentar till skadeståndslagen*, SvJT 2002, s. 955

Kleineman J, *Jämknings av skadestånd vid uppsåtlig brottslig gärning*, JT 1993/94 s. 792

Rapporter

Åklagarmyndigheten, *RättsPM 2010:6 Vårdnadshavares skadeståndsskyldighet -3 kap 5 § Skadeståndslagen*, <http://www.aklagare.se/PageFiles/10664/R%C3%A4ttsPM%202010-6%20Slut.pdf>, Hämtad: 13/02-15

Lagkommentar

Strömbäck E, Lagkommentar till SkL 4 kap 1 §, Karnov, Hämtad: 25/11-14

Bengtsson B, Lagkommentar till SkL 6 kap 2 §, Karnov, Hämtad: 25/11-14

Schultz M, Skadeståndslag (1972:207) 3 kap 5 §, Lexino 2013-05-31,
Hämtad: 10/12-14

Rättsfallsförteckning

Högsta Domstolen

NJA 1918 s. 139

NJA 1937 s. 264

NJA 1977 s. 160

NJA 1979 s. 773

NJA 1981 s. 302 I och II

NJA 1981 s. 920

NJA 1985 s. 75 I och II

NJA 1986 s. 193

NJA 1986 s. 702

NJA 1987 s.386

NJA 1992 s. 660

NJA 1993 s. 727

Hovrätterna

B 705-13 s. 26

B 10485 – 11

T 2909/14

Arbetsdomstolen

AD 2002 nr 1